

סימן ה

טהרת המתגייר

"הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר"

- 237 **מבוא**
- 238 **פרק א: מקור הדין וגדרו**
לדעת בית הלל גר שהתגייר בערב פסח דינו כאילו פרש מן הקבר, ואינו עושה את הפסח 238 ◊ הגמרא מפרשת שזוהי גזירה מיוחדת מדרבנן 238 ◊ זמן טבילת הגירות 239 ◊ האם עליו להזות 240 ◊ בירושלמי משמע שגדר הגזירה הוא שהגר נטמא למת בגויתו 241 ◊ בירור דעת רבי יוחנן בירושלמי לעומת הבבלי 243 ◊ שיטת הפרקי דרבי אליעזר 246 ◊ סיכום 247
- 247 **פרק ב: דין גיורת**
לפי תנא קמא בתוספתא גם גיורת בערב פסח אסורה בפסח וכן דעת הירושלמי 247 ◊ האם רבי אליעזר בן יעקב חולק על דין זה 248 ◊ הרמב"ם השמיט את דין הגיורת 250
- 252 **פרק ג: הפורש מן הערלה – דין כללי, או רק בקרבן פסח?**
צדדי הספק 252 ◊ שיטת הר"ש וסיעתו: זוהי גזירה כללית שכל המתגייר טמא שבעה 253 ◊ ברמב"ם משמע שזהו דין מיוחד בקרבן פסח 254 ◊ כך משמע גם מרש"י 257 ◊ וכן מהרמב"ן והריטב"א 259 ◊ יש מהאחרונים שכתבו זאת במפורש 259 ◊ ראיות לשיטת הר"ש וסיעתו 260 ◊ ראיות נגדיות לשיטת הרמב"ם וסיעתו 262 ◊ הכרעת ההלכה לענ"ד כדעת הרמב"ם 263 ◊ לכל הדעות הגר יכול להביא את קרבן הגר מיד עם גיורו 264
- 265 **סיכום**
העיקר להלכה שגר אינו נחשב כטמא מת לכל דבר, אלא שאם התגייר בשבוע שלפני פסח עליו להזות לפני עשיית הפסח 265

סימן ה טהרת המתגייר

“הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר”

מבוא

פרק א: מקור הדין וגדרו

פרק ב: דין גיורת

פרק ג: הפורש מן הערלה – דין כללי, או רק בקרבן פסח?

סיכום

מבוא

במשנה בפסחים (פ"ח מ"ח) קובעים בית הלל שגר שהתגייר בערב פסח אינו יכול לעשות את הפסח מיד, מפני ש"הפורש מן הערלה – כפורש מן הקבר". פירוש הדברים, שחלה על המתגייר טומאה מסוימת כעין טומאת מת, המונעת ממנו לעשות את הפסח מיד. יש לברר את טעמו והיקפו של דין זה: האם פירוש הדבר שכל גר נחשב כטמא מת עד שייטהר באפר הפרה האדומה? לשאלה זו עשויה להיות השלכה מעשית חשובה בימינו, כל עוד אין לנו אפר פרה אדומה המאפשר לטהר את הטמאים. מצד אחד, אם המתגיירים הקפידו מאז גיורם שלא להיכנס לבית קברות ובית חולים ניתן לראותם כטהורים ברמה גבוהה של ודאות, מפני שבהיותם גויים אינם מקבלים טומאה. מאידך, לכאורה המתגיירים הוגדרו לפי בית הלל כטמאים מעצם גיורם. מהו, אם כן, מעמדם ההלכתי של הגרים, והאם ניתן להיעזר בהם לביצוע פעולות שונות הדורשות טהרה?¹

1 בנושא זה עסקתי ב'שערי היכל' על פסחים, מערכה קמז, אך כדרכי שם לא עסקתי בהכרעת ההלכה למעשה אלא בציון הדעות והשיקולים העיקריים בסוגיה. כעת התעוררה שאלה מעשית, האם ניתן לשלב מתגיירים בעשיית הפרה האדומה ובטיפול באפרה ומימה, אם מאז גיורם טרם היו בבתי חולים וקברות, ובכך להתגבר על החשש מטומאת מת ישנה של העוסקים בפרה. שאלה זו הביאה אותי לעיון מחודש, כדברי הנצי"ב (דברים ל, ח): "דאע"ג שעייך והוציא דבר חידוש שלא בשעת מעשה, כשיבא מעשה לידו מחויב לחזור ולדון בדבר", וב"ה אכן התחדשו לי נקודות שאינן בדבריי שם (אח"כ ראיתי שדן בזה גם בספר 'חוקת עולם', וייל, עמ' 109, עי"ש).

פרק א: מקור הדין וגדרו

המשנה

שנינו בפסחים פ"ח מ"ח: "גר שנתגייר בערב פסח, בית שמאי אומרים: טובל ואוכל את פסחו לערב, ובית הלל אומרים: הפורש² מן הערלה כפורש מן הקבר". חידושם של בית הלל צריך בירור, הן בהוראתו המעשית והן במקורו וגדרו: האם הגר צריך להמתין שבעה ימים מזמן מילתו, או מטבילת גירותו? האם דין זה הוא מדאורייתא או מדרבנן? ומדוע הפרישה מן הערלה נחשבת כפרישה מן המת? האם משום שהערלה עצמה מטמאת (והוא הדין לישראל ערל, ומאידך בגיורת אין זה שייך), או משום שהגויות מטמאת (ואף הגיורת בכלל, אך לא ישראל ערל), או שמא לא הערלה או הגויות מטמאות, אלא טעם אחר בדבר? להלן יתבאר שבהכנת יסוד הדין קיימת מחלוקת בין הבבלי לירושלמי ולמדרשי חז"ל מקבילים.

שיטת הבבלי

בגמ' בפסחים צב ע"א מבואר שבית הלל מטמאים את המתגייר מדרבנן, מגזירה שמא יבוא הדבר לידי טעות, שהגר יחשוב שמותר לעשות את הפסח בטומאת מת, וז"ל: "גר שנתגייר וכו'. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מחלוקת בערל נכרי, דבית הלל סברי: גזירה שמא יטמא לשנה הבאה, ויאמר אשתקד מי לא טבלתי ואכלתי, עכשיו נמי אטבול ואוכל; ולא ידע דאשתקד נכרי הוה ולא מקבל טומאה, עכשיו ישראל ומקבל טומאה. ובית שמאי סברי: לא גזרינן. אבל ערל ישראל דברי הכל טובל³ ואוכל את פסחו לערב, ולא גזרינן ערל ישראל משום ערל נכרי"⁴. וכך מקובל בגמרא שזוהי גזירת

2 יש גורסים "כל הפורש" (כגון במדרש שכל טוב שמות יב,כ, תוס' זבחים צט ע"א ד"ה טבוי והר"ש בפרה פ"א מ"ה), אך בכל כתה"י של המשנה (בפסחים ובמקבילה בעדויות פ"ב מ"ב) והתוספתא פסחים פ"ז הי"ד והגמרא וברוב המקורות בראשונים: "הפורש" ללא "כל". אפשר שיש להבדל זה משמעות לגבי השאלה האם זהו דין כללי או בקרבן פסח בלבד, וראה להלן הערה 43.

3 תוס' (ד"ה אבל) תמהו מדוע נצרכת טבילה זו לישראל ערל, וברמב"ם (הל' ק"פ פ"ו ה"ז) לא הוזכרה. יש שתירצו בפשטות, שכשם שאונן ומחוסר כיפורים טעונים טבילה לקודש מאחר שהיו אסורים לאוכלו (חגיגה פ"ג מ"ג) הוא הדין לערל, שאסור באכילת קדשים (יבמות פ"ח מ"א), ולפיכך טעון טבילה (תוס' חדשים על המשניות; מנחת חינוך מצוה רפב סק"ב; חידושי ר"א מגריידיץ, ולדעתו אף הרמב"ם מודה בזה). אך תוס' שהקשו סוברים, כנראה, שהטבילה נאמרה רק באלו שיש בהם צד טומאה, דהיינו מחוסר כיפורים, שהיה זב וכדומה, וכן אונן, שאולי נטמא למתו, מה שאין כן במי שנאסר בקדשים מטעם אחר, וראה לשון תוס' הרשב"א להלן הערה 5. כמו כן כתבו תוס' בחגיגה כא ע"א (ד"ה האונן), שגר שהביא קרבנו, אע"פ שהיה אסור באכילת קדשים לפני כן – אינו טעון טבילה. יש שכתבו טעם אחר לטבילת הערל, שהיא מחמת הרגל, ככל ישראל (תוס' יר"ט); ויש להוסיף לסברה זו שאפשר שמאחר שהוא עומד למול את עצמו הערלה חוצצת בטבילתו מדרבנן, כדין מיעוטו המקפיד, ולכן עליו לטבול רק אחרי המילה (שו"ת משנה הלכות חט"ז סי' צג).

4 יש להעיר על לשון המאירי בפסחים סב ע"א: "ושמא תאמר... האיך ראוי לומר כאן 'והואיל' [ע"ל...]

חכמים: "ערל הזאה ואזמל העמידו דבריהם במקום כרת" (רבא בפסחים צב ע"א; רב חסדא ביבמות צ ע"ב).

יש להבהיר חידוש נוסף שעולה מן הבבלי: מפשוטה של משנה יש מקום להבין ש"נתגייר" הוא המילה בלבד (או ש"נתגייר" כולל מילה וטבילה, אך המובן הוא שרצה להתגייר ולכן מל, ומכל מקום טרם נשלמה גירותו), ובית שמאי הורו ש"טובל", דהיינו שהוא יכול לטבול את טבילת גירותו בו ביום, כפי שפירש התוס' יו"ט: "טובל - דכל גר צריך טבילה כדאשכחן במתן תורה... כדאיתא ברפ"ב דכריתות", וכן משמע מתוס'⁵. לפי זה משמע להדיא שבית הלל הורו שיעכב את טבילת גירותו שבעה ימים, כדין הפורש מן הקבר שטובל רק אחרי שבוע. ומכאן מובן מדוע נקטו בלשונם "הפורש מן הערלה", ולא "הגר", כי הם דנים במי שרק מל⁶. אולם לא אמרו בית הלל שמי שמל וגם טבל, וכעת דינו כישראל לכל דבר, ימנע מלעשות את הפסח בשבוע שאחרי טבילתו.

ברם, מדברי רבא "העמידו דבריהם במקום כרת" מבואר שמדובר במי שמל וכבר טבל לגירותו, וכעת התחייב בקרבן הפסח (בדומה להזאה ואיזמל, שמדובר במי שכבר התחייב בפסח ומילה), וגם עליו הורו בית הלל שלא יוכל לעשות את הפסח שבעה ימים. אמנם יש מקום לומר שאין כוונת רבא לפרש את המשנה באופן זה, אלא בא לומר חידוש נוסף על גביה: בית הלל הורו שיעכב את טבילת גירותו, ואף החמירו בגזירתם והעמידו דבריהם אפילו באופן שכבר הגיע לידי חיוב כרת, דהיינו שאפילו אם עבר על מצוותם וטבל הורו לו שלא יעשה את הפסח. כך מובנת יותר הלשון "העמידו דבריהם", דהיינו שיש גזירה מסוימת שלא נאמרה דווקא באופן שיש בו כרת, והם העמידו אפילו באופן שתגיע לכלל כרת. אלא שאם כן יש לשאול: מניין לרבא חידוש זה, אם לא למדו מפשט המשנה? ושמה יש לומר שלמד זאת מהתוספתא בפסחים (פ"ז הי"ד) האומרת:

דאי בעי מתקן נפשיה⁷, והלא אף כשימול את עצמו צריך הוא הזאה שלישי ושביעי, שהרי אמרו הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר? אפשר שלא נאמרה אלא בגוי שנתגייר, אבל ערל ישראל טהור ביומו". צריך ביאור מה המקום לספק זה, כנגד המפורש בגמרא. ובדוחק יש להעמיס זאת בתשובתו: אפשר שיתקן את עצמו ויעשה את הפסח, מפני שלא נאמרה אלא בגוי. וראה לשונו שם סט ע"ב: "ולמדת שלא אמרו הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר שיהא טעון שבעה אלא בגוי שנתגייר כמו שביארנו". עוד שמעתי (מהרב יוסף בן ארזה שליט"א) לפרש שדבריו בדרך סב מוסכים גם על מומר לערלות, ולגביו הסתפק האם דינו כגוי לעניין זה. ואכן, המאירי בפסחים כח ע"א נוקט שמשומד לע"ז שחזר בתשובה טעון פרישת שבעה בין תשובתו לפסחו.

5 צב ע"א ד"ה אבל ערל ישראל, וביתר ביאור בתוס' הרשב"א שם: "מתמה ריב"א היכי חזינן בשום מקום טבילה בישראל שמל, וגם מדרבנן לא ראינו שנזכר, דדווקא ההוא דאונן מתניא בפרק חומר בקודש דטובל לקדשים, אבל בערל כלל לא". ועל טבילת הגוי שהוזכרה בדברי ב"ש לא הוקשה להם כלל, ומבואר שהבינו שזוהי טבילת גיורו.

6 וכן משמע מלשון פסקי הרי"ד פסחים צב ע"א: "מחלוקת בערל גוי שאינו מקבל טומאה בגיותו, ודין הוא שיטבול לגירותו ויאכל פסחו מיד, אלא גזרו בית הלל שמא לשנה הבאה יטמא ולא יזה עליו שלישי ושביעי...". נראה שרצונו לומר שגזרו שלא יטבול.

“אחד נכרי שמל ואחת שפחה שטבלה”, הרי שגם מי שטבלה ונשלמה גירותה אינה עושה את הפסח עד שיעברו שבעה ימים⁷.

ברם, הרמב"ם ומפרשים נוספים ביארו שהמשנה עצמה עוסקת בגר שמל וכבר טבל לגירותו, ועליו הורו ב"ה שלא יעשה את הפסח למרות שכבר התחייב בו, וכדברי רבא⁸. נראה שיש הבדל מהותי בין הפירושים בתפיסת הדין. לפי הפירוש הראשון בית הלל לא אמרו כלל שיש לגר טומאה כלשהי, אלא שכשם שהפורש מן הקבר טובל אחרי שבוע כך גם הפורש מן הערלה יטבול לגירותו אחרי שבוע, ומלבד זאת החמירו על מי שעבר על דבריהם והקדים לטבול שלא יעשה את הפסח. לעומת זאת לפי הפירוש השני, שהמשפט “הפורש מן הערלה” וכו' נאמר לגר גמור, נמצא שבית הלל אמרו שהגר אחרי השלמת גירותו נחשב כטמא ברמה מסוימת, כאילו פרש מהקבר, וצריך טבילה נוספת.

כמה ראשונים אף כתבו שלדעת בית הלל עליו להזות בשלישי ובשביעי⁹. בפשטות נראה שכוונתם להזאה אחרי השלמת הגיור, ואין כל מקום להזאה לפני תום הגיור, וממילא מתברר שדעתם כפירוש השני, שיש על המתגייר טומאה מסוימת אחרי גיורו. יש מקום לדון, לדעה זו, כיצד סופרים את היום השלישי, האם מהמילה או מטבילת הגיור¹⁰.

7 לדרך זו צריך לומר שרבא הניח שהתוספתא הולכת כמאן דאמר שנשים חייבות בפסח ראשון.
8 הרמב"ם (הל' ק"פ פ"ו ה"ז) כתב במפורש: “גר שנתגייר ביום ארבעה עשר ומל וטבל אין שוחטין עליו”, דהיינו שגזירת ב"ה עוסקת במי שמל וטבל לגירותו, והורו שיתעכב מן הפסח. וכן פירש המאירי בעדויות פ"ה: “גר שנתגייר ערב הפסח, כלומר שמל וטבל לשם גרות, טובל ואוכל את פסחו לערב, כלומר טובל פעם אחרת מדברי סופרים לאכילת קדשים. וכו' אומרים...”. גם לדעה זו, עדיף לדעת ב"ה שידחה את טבילת גירותו מאשר שיטבול ויתחייב, כפי שביאר הרמב"ם בהמשך ההלכה שם, אך לדעת ב"ה לא אמרו זאת בפירוש.

כשיטה זו נקט גם הר"י מלוניל בפירושו ל”טובל” שהזכירו בית שמאי: “טובל ואוכל וכו', אע"פ שמל וטבל בעבור גירות צריך טבילה אחרת לשום פסח, לפי שעד היום לא היה [מותר] לאכול פסחים, וכטמא חשבינן ליה, וצריך הערב שמש”, וכן במאירי. וראה באמת ליעקב (לר"י קמיניצקי) שביאר שהטבילה נחוצה מפני שקרבן הגר מעכבו מלאכול בקדשים, ראה לעיל הערה 3 ובפרק ג: דין קרבן הגר.

9 רש"י בפסחים צב ע"א ד"ה כפורש מן הקבר, שם סט ע"א ד"ה ענוש כרת ויבמות עא ע"ב ד"ה הזאה; תוס' זבחים צט ע"א ד"ה טבו"; ר"ש פרה פ"א מ"ה וטהרות פ"א מ"ג; רא"ש בטהרות שם; ר"י מלוניל על המשנה בפסחים; מאירי בפסחים צב ע"א וסוכה מג ע"א ויבמות עא ע"ב ועדויות פ"ה מ"ב; ר"ן על הרי"ף שבת נב ע"א, ועוד. וכך יוצא בפשטות מהירושלמי שלהלן, שרצה ללמוד את דין “הפורש מן הערלה” מ”תתחטאו... אתם ושביכם” (צפנת פענח, הל' מתנ"ע פ"ד ה"ו). על חיוב ההזאה ראה גם בראב"ד המובא בהערה 11.

10 מ”הפורש מן הערלה” אפשר להבין שסופרים מהמילה, אלא שלדעת ראשונים אלו יש לפרש זאת כביטוי בעלמא לפרישה מן הגויות. וכך משמע לכאורה מהגמרא לשיטתם, שהחשש לטומאה בשנה הבאה מצריך המתנת שבעה ימים בהיותו ישראל. אך יש לציין ללשון הר"י מלוניל בפסחים: “הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, לפי שבעודו ערל אינו נזהר מן המת, וצריך שיטמא שבעת ימים, ויזו עליו שלישי ושביעי”, ומשמע שהספירה מתחילה מהמילה. אמנם לגבי שפחה שטבלה (שהווכרה בתוספתא הנ"ל) ברור שספירת השבעה היא מיום הטבילה, ואין לנו נקודת ציון קודמת לספור ממנה, אולם יתכן שלגבי האישה, שיש לו נקודת ציון משמעותית להתחלת הגיור במילה, דיינו לספור ממנה.

אולם יש מפרשים שמהם ניתן להבין שנקטו שיש הזאה בין המילה לבין טבילת הגירות, וזה חידוש גדול¹¹.

לעניין מטרת הגזירה כפי שמבארת הגמרא, החשש מטומאה בשנה הבאה, הפירוש השני שהמתנה היא אחרי הגיור מובן יותר, כי הגר שמזיקים אותו להמתין שבוע אחרי תום הגיור ידע שיש טומאה שצריך להמתין עבורה שבוע, ובפרט אם טהרתו כוללת גם הזאה. אולם גם לפי הפירוש הראשון שאין זה אלא עיכוב לגיורו, אפילו אם נבין שמדובר על המתנת שבעה גרידא ללא הזאה, הרי בסופו של דבר מחמת המתנה זו הגר לא עשה את הפסח, ואין חשש מ"טבלתי ואכלתי". ואפילו אם ימול בח' בניסן ואז יוכל לטבול ב"ד בו ללא הזאה, על כל פנים הגר ילמד מעיכוב זה שלא ניתן לטבול אימתי שרק ירצה ולפעמים הטבילה צריכה להתעכב.

שיטת הירושלמי

בירושלמי בפסחים פ"ח ה"ח נאמר תחילה שמחלוקת בית שמאי ובית הלל נובעת מדקדוק הפסוקים: "מה טעמון דבית שמאי? אתם ושביכם" [במדבר לא, יט, במלחמת מדין: "כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטאו ביום השלישי וביום השביעי אתם ושביכם"], מה אתם לא נטמאתם עד שנכנסתם לברית אף שביכם לא נטמאו עד שנכנסו לברית. מה טעמון דבית הלל? אתם ושביכם, מה אתם טעונין הזייה בשלישי ובשביעי אף שביכם טעונין הזייה בשלישי ובשביעי". אולם הירושלמי ממשך: "ואינו מחוור",

בספר 'שער הקרבן' עמ' לב כתבו בדעת הרמב"ם והראב"ד שיש לספור מהמילה, אך ראה להלן בדעת הרמב"ם שכל הדין נאמר רק על מי שמל וגם טבל בערב פסח, כך שלדעתו אין מקום לדון מאימתי סופרים. ובדעת הראב"ד נראה שכל עניין "הפורש מן הערלה" נאמר לפני תום הגיור, ראה בהערה הבאה.

11 הערוך לנר (יבמות מו ע"ב וע"ש גם ע"ב) כתב במפורש שב"ה מצריכים הזאה שלישי ושביעי כחלק מתהליך הגיור (מעין הרצאת דמים, "נכנסו מים תחת דם"), ומן התורה הזאה זו יכולה להיות אפילו קודם המילה, וב"ה חידשו שתהיה דווקא אחריה, משום "הפורש מן הערלה". וכך משמע לענ"ד מפשט לשון הראב"ד (הל' ק"פ פ"ו ה"ו) שהזאה לפני טבילת הגירות: "דבית הלל אמרי אפילו ערל שמל שלשה [כצ"ל, עיין שינו"ס במהדו' פרנקל ולהלן הערה 50; ובדפוסים: ששה] ימים קודם הפסח קאמרי שלא יטבול ויאכל ומצריכין אותו הזייה שלישי ושביעי, והרי נרפא מן המכה, אם לא היזה ושנה וטבל (והיזה) לא יאכל". דהיינו, בניגוד לדברי הרמב"ם שחכמים העמידו דבריהם מפני שהגר היה יכול לדחות את טבילתו עד שיבריא אומר הראב"ד שהחמירו גם במי שנרפא והיה יכול כבר לטבול טבילת גירותו ובכל זאת אומרים לו שלא יטבול אלא יזה. כמו כן משמע מרהיטת לשון המאירי ביבמות ע"ב: "שאם נתגייר הגוי ערב פסח אינו יכול לעשות פסח, שכשפירש מן הערלה הרי הוא כפורש מן הקבר להטעינו הזאה אחר המילה שלישי ושביעי וטבילה אחריה" (אך אפשר ש"נתגייר" כולל מילה וטבילה, ו"טבילה אחריה" שלכסוף היא טבילת טהרה גרידא). וכן מתבאר גם ממהלך דברי התפא"י בעדויות פ"ה מ"ב, יכין אות ל-לג, ובפרט בהגהות הירושלמי מאת רבי חיים אלעזר שפירא ממונקץ' (על הירושלמי פסחים, עמ' קמ, ע"ש היטב בסוד"ה במתני').

כלומר, זוהי אסמכתא מדרבנן ולא דין מבורר מן התורה¹², "דאמר רב חיה בר יוסף גידול בר בנימן בשם רב: מודיי בית הלל שאם עבר זורק את הדם שהורצה", ואם הייתה זו טומאה דאורייתא הייתה מעכבת¹³.

מדברי הירושלמי משתמע כיוון אחר לגמרי בהבנת דין "הפורש מן הערלה". משמעות הלימוד מהפסוק "כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תחטאו... אתם ושביכם", שלדעת ב"ה יש לגר זה טומאה והוא טעון הזאה, וזאת בגלל המגע בחלל. כלומר, לא עצם הגויות, או הפרישה מן הערלה, היא המטמאת, אלא שלדעתם גוי מקבל טומאה, על כל פנים טומאת מת, ולכן הוא צריך הזאה כשהוא מתגייר, מחשש שנטמא למת בהיותו גוי¹⁴. סברה זו הוזכרה בספרי זוטא, ראה להלן פרק ב, אלא שלמסקנת הירושלמי זהו דין דרבנן.

יש לדון האם לדעת ב"ה גוי גם מקבל הזאה בהיותו גוי, או שהתחדש בו רק שהוא יכול לקבל טומאה. הבבלי בנזיר סא ע"ב מניח כדבר פשוט שגוי אינו נטהר בהזאה, וכתבו תוס' שם (ד"ה אמר קרא) שהדבר נלמד מהפסוק "והיתה לעדת בני ישראל למשמרת" (במדבר יט, ט). על פי זה אומרת הגמרא שם שגם טומאה אין לו בגויותו, משום שהטומאה הוקשה לחיטוי, וכל שאין לו טהרה אין לו טומאה. ממילא היה מקום לומר שכאשר חידשו בית הלל שגוי מקבל טומאת מת מדרבנן התחדש שהוא גם מקבל הזאה. אך נראה שאי אפשר לומר כך, כי משמעות הלשון "הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר" שאי אפשר להזות עליו בהיותו גוי, או עכ"פ בטרם נימול (גם אם לא הערלות היא הגורמת לטומאה, וכמו שנתבאר), וכן מוכח מהמשך הירושלמי, כפי שיתבאר. ועוד: מלשון הירושלמי "שאם עבר זורק את הדם", ולא "שאם עבר וטבל זורק את הדם", משמע שהדיון הוא על הגר לאחר השלמת גירותו בטבילה, ולא נאסר עליו לטבול אלא לעשות את הפסח, ועליו אומר הירושלמי שהוא טעון הזאה, בהיותו כבר ישראל.

12 כך פירשו המפרשים, וזוהי משמעות לשון "מחזור" בירושלמי. כמה דוגמאות: א. בירושלמי במע"ש פ"ב ה"א: "אית דבעי משמע מן הדא (שסיכה כשתיה) 'לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך', 'תירושך' - זה היין, 'וצהרך' - זו סיכה, והתורה קראה אותה אכילה. ואינו מחזור; אין תימר במחזור הוא - ילקו עליו חוץ לחומה!". כלומר, אם סיכה כשתיה מדאורייתא, היה צריך ללקות על סיכת מע"ש חוץ לחומה. ב. בירושלמי בערובין פ"ג ה"ד: "הגיעוך סוף תחומי שבת, שאינן מחזורין מדבר תורה. רבי מנא בעי: ניחא אלפיים אמה, אינו מחזור, ארבעת אלפים אמה מחזור הוא! רבי שמעון בר כרסנא בשם רבי אחא: אין לך מחזור מכולם אלא תחום שנים עשר מיל כמחנה ישראל". ג. בירושלמי בסוכה פ"ה ה"א: "חליל של קרבן... וחכמים אומרים: אינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב... על דעתהון דאילין רבנן למה אינו דוחה? משם שאינו מחזור".

13 המנחת חינוך (מצוה ה, יב, ג) הסתפק האם גר שעבר והקריב יצא יד"ח, ולא הזכיר את דברי הירושלמי.

14 בתורה שלמה (מילואים לפרשת בא אות יט, עמ' קפג) עמד על כך שיש הבדל בין הבבלי לירושלמי בהבנת דין זה.

בירור דעת רבי יוחנן

יש מקום להרחיב בבירור דעת ר' יוחנן לשיטת הירושלמי, אע"פ שאין בה נפק"מ להלכה. בהמשך סוגיית הירושלמי נאמר: "רבי יוחנן בשם ר' בנייה: ישראל ערל מזין עליו, שכן מצאנו שקיבלו אבותינו במדבר הזייה ערלים [לקראת עשיית הפסח בגלגל]. אמר רב חסדא: אתיא כמאן דאמר באחד עשר [בניסן] מלו, ברם כמאן דאמר בעשירי מלו לא קיבלו הזייה ערלים. אמר ר' אבון: מכל מקום לא מנו להזייה ערלים. ר' לעזר בשם ר' חנינה: מעשה בכהן ערל שהיזה והוכשרו הזיותיו. ותני כן, רבי אליעזר בן יעקב אומר: איסרטיטות היו שומרי צירין בירושלם וטבלו ואכלו פסחיהן לערב".

ההדגשה "ישראל ערל מזין עליו" מורה שמגמת דברי ר' יוחנן לומר שלא נחלקו ב"ש וב"ה אלא בנכרי שמתגייר, אבל לא בישראל, ובהתאם לדבריו המובאים בבבלי. אולם בניסוחו של הירושלמי ר' יוחנן בא לחדש שלא זו בלבד שישראל שמל אינו צריך להזות בעקבות הפרישה מן הערלה, אלא אפילו בהיותו ערל אפשר להזות עליו מטומאה אחרת. היסוד המשותף לשתי הלכות אלה הוא שהערלה לישראל איננה כמת, ולכן הפורש ממנה אינו צריך הזאה, וכן כשהוא ערל יכול הוא להזות ואינו בגדר "טובל ושרץ בידו"¹⁵.

הבנה זו בחידושו של ר' יוחנן מוכחת מדברי ר' אבון: "מכל מקום לא מנו להזייה ערלים". פירוש דבריו, שאמנם אם בעשרה בניסן מלו אין ראייה שהיזו בעודם ערלים, כי יכלו להספיק הזאת שלישי ושביעי אחרי המילה, אבל עכ"פ מוכח שלא מנו שבעה מפרישתם מן הערלה, וממילא יש ללמוד כדברי ר' יוחנן שערל מקבל הזאה¹⁶. אם היה צורך בחידוש מיוחד שערל מקבל הזאה – לא ברור מה חידש ר' אבון, ומה בכך שהתחילו למנות בעודם ערלים אם בשעת ההזאה כבר היו נימולים. ברם, מאחר שהעיקר הוא להוכיח שהפורש מן הערלה אינו צריך להזות, והדין שערל מקבל הזאה הוא פועל יוצא מכך, שפיר קאמר ר' אבון שדברי ר' יוחנן מסתייעים מאבותינו במדבר.

15 בירושלמי בפסחים פ"ח ה"ו איתא: "רבי יונה ורבי יוסי תריהון אמרין: בקדמיתא הוינן אמרין ישראל ערל מזין עליו, ולא הוינן אמרין כלום. תנא ר' סימון בר זבדי קומי ר' הילא: נאמר כאן 'ואז יקרב לעשותו' ונאמר להלן 'אז יאכל בו', מה 'אז' שנאמר להלן – עד שיהא כשר בשעת אכילה, אף 'אז' שנאמר כאן – עד שיהא כשר בשעת שחיטה". לכאורה נראה מהרישא שר' יונה ור' יוסי במסקנתם חולקים על רבי יוחנן, שבתחילה סברו שישראל ערל יכול להזות וחזרו בהם והורו ש"לא הוינן אמרין כלום", והוא אסור להזות. אולם קשה לומר שסברו כר' יוחנן ואח"כ חזרו בהם עד כדי לומר ש"אינו כלום". גם לא מובן הקשר להמשך הסוגיה, שעוסקת בכשרות הערל בפסח. לכן נראה כהגהת השיירי קרבן שם "שוחטין עליו", ור"ל שבתחילה סברו שערל בשעת שחיטה ואח"כ מל יכול לאכול בפסח, ולבסוף חזרו בהם, שצריך שיהיה כשר כבר בשעת שחיטה.

16 כן פירש בקרבן העדה: "התחילו למנות יום ראשון ושני כשהיו ערלים, וכיוון שכן אף הזייה עצמה כשרה בערל". בפני משה פירש שמגמת דברי ר' אבון הפוכה, שאין ראייה כלל שערל מקבל הזאה, ואפילו למ"ד ב"א מלו שמא הפסח בא בטומאה (כקושיית מר זוטרא בבבלי ביבמות ע"ב). אולם לענ"ד לשון ר' אבון מורה כפירוש הקה"ע, ולפירוש הפ"מ היה ראוי לומר "מכל מקום לא היזו".

כמו כן משמע מהתוספתא בפסחים פ"ז הי"ד: "אמר ר' לעזר בי ר' צדוק: מודין בית שמיי ובית הלל בערל זכר שמקבל הזאה ואוכל"¹⁷. על מה נחלקו? על ערל גוי...". כלומר, החידוש בערל ישראל, שפרישתו מן הערלה אינה מזקיקה הזאה, מובע בצורה בולטת בכך שאפילו בעודו ערל הוא יכול לקבל הזאה. ממילא משמע שכך יש להבין גם את ר' יוחנן. ראיית ר' יוחנן מאבותינו במדבר צריכה תלמוד, שהרי בית הלל מטמאים רק מדרבנן, כדברי הירושלמי לעיל וכמו שאומר ר' יוחנן עצמו בבבלי בפסחים. אם כן, אפשר שאבותינו במדבר היו ערלים, ולדין ערל אינו מקבל הזאה!¹⁸ אפשר לפרש שגם זוהי אסמכתא בעלמא, כפי שאמר הירושלמי על הדרשה מ"אתם ושביכם". פירוש אחר (שיסודו בערוך לנו יבמות ע"ב): ר' יוחנן מוכיח שערל מקבל הזאה מדאורייתא, ומכאן הוא לומד שגם בנכרי חומרת בית הלל היא גזירה מדרבנן, והערלות אינה כטומאה ממש. עוד יתכן לפרש שעל פי הירושלמי דעת רבי יוחנן שב"ה מטמאים מדאורייתא, ובכל זאת הם מבדילים בין גוי שמתגייר לבין ישראל ערל. וראיה לכך, שהירושלמי לומד מדברי רב ש"אינו מחוור", ולא מסתייע מחילוקו של רבי יוחנן בין גוי לישראל. הוי אומר: לדעת ר' יוחנן בית הלל חידשו שגוי מיטמא למת מדאורייתא ולכן אחרי גירותו עליו להמתין שבעה, שמא נטמא למת, אבל הערלה עצמה אינה מטמאת ואינה מעכבת מלהיטהר, ולכן יהודי שמל טהור.

אפשרות זו בהבנת דברי ר' יוחנן איננה סותרת את לשון ר' יוחנן עצמו בבבלי, למדקדק בלשון הגמרא הנ"ל: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: מחלוקת בערל נכרי, דבית הלל סברי גזירה שמא יטמא לשנה הבאה... ובית שמאי סברי לא גזרינן. אבל ערל ישראל דברי הכל טובל ואוכל את פסחו לערב, ולא גזרינן ערל ישראל משום ערל נכרי". מהחילוף בין העברית "מחלוקת בערל נכרי" לארמית "דבית הלל סברי" נראה שר' יוחנן אמר רק את המשפט "מחלוקת בערל נכרי, אבל ערל ישראל דברי הכל טובל ואוכל את פסחו לערב", וסתמא דגמרא משלבת בדבריו ביאור, ומצאנו הרבה מאד כיו"ב¹⁹. אפשר, אפוא, שהתלמודים חלוקים בשאלה זו, האם בערל נכרי לדעת ר' יוחנן הטומאה מדאורייתא או מדרבנן.

17 זוהי הגירסה בתוספתא בדפוסים ובכל כתיבה. הגר"א הגיה כדרכו ע"פ הבבלי "שטובל ואוכל".

18 אמנם ידוע הכלל שלא גזרו חז"ל על מה שמפורש בתורה להיתר (ט"ז יו"ד סי' קיז סק"א), אולם קשה לומר "מפורש להיתר" על מה שיוצא מחשבון הזמנים בספר יהושע.

19 במקומות רבים כתבו התוס' שהגמרא משלבת דברי סתמא דגמרא בתוך דברי אמורא, כאילו הם מדברי האמורא עצמו. ראה שבת י ע"ב ד"ה שאני (וכתבו שם "וכן יש בכמה מקומות"), ערובין ט ע"א ד"ה לרשב"ג, יומא מ ע"ב סוד"ה ועשהו, מגילה י ע"א ד"ה דכו"ע, ב"ק יט ע"א ד"ה רב אשי, ב"מ קיב ע"א ד"ה אומן, שבועות כה ע"א ד"ה ושמואל, חולין לב ע"ב ד"ה ואמרינן, חולין פ ע"ב ד"ה דכמה, ונידה לד ע"ב ד"ה כי קמיבעיא ליה (הדוגמאות הבולטות יותר מהגמ' עצמה הן בערובין ובבא מציעא ושבועות ונידה). ראה גם בכרכות מט ע"א: "הטוב והמטיב צריכה מלכות... אמר רבי זירא: לומר שצריכה שתי מלכויות, חדא דידה, וחדא דבונה ירושלים. - אי הכי, נביעי

בבבלי ביבמות עא ע"ב ישנה מימרא מקבילה לסוגיית הירושלמי: "אמר ר' יוחנן משום ר' בנאה: ערל מקבל הזאה, שכן מצינו באבותינו שקיבלו הזאה כשהן ערלים, שנאמר 'והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון'... הזאה אימת עביר להו? לאו כשהן ערלים?!"²⁰. כאן לא מודגש "ערל ישראל", מפני שעיקר החידוש כאן איננו הניגוד לגוי, לאמור: אמנם ערל גוי הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, אבל ערל ישראל מקבל הזאה. ואם זה היה החידוש, היה הבבלי מביא את המימרא במסכת פסחים, על משנת "הפורש מן הערלה". אולם הבאת המימרא ביבמות, בפרק "הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה", מורה שמגמת דברי ר' יוחנן, ע"פ הבבלי, היא לומר שאע"פ שהערל פסול מלאכול בתרומה מכל מקום הוא מקבל הזאה. התוס' שם (ד"ה ערל) הקשו מאי קמ"ל, הרי אפילו לרבי עקיבא הסובר שערל נחשב כטמא הרי בעלמא קי"ל שגם טמא מת שרובצת עליו טומאה נוספת מקבל הזאה (זבחים צג ע"א). אך קושיה זו קיימת רק ע"פ דרכו של הבבלי, מפני שדין הפורש מן הערלה אינו אלא מדרבנן, ואם כן ההזאה על אבותינו בכניסתם לארץ איננה מוכיחה על חילוק מהותי בין ישראל לגוי, ולא זה מה שבא ר' יוחנן לחדש. אולם לפי הירושלמי הגוי עלול לטומאה מדאורייתא ומוכן יותר החידוש באמירת ר' יוחנן, כי יש הוה-אמינא שערל ישראל הוא כנוגע במת ממש, ולכן הפורש מן הערלה צריך הזאה, וקל וחומר שבהיותו ערל אינו מזה, שהרי זה כטובל ושרץ בידו, ומזה בא ר' יוחנן להוציא²¹.

תלת... רב פפא אמר, הכי קאמר: צריכה שתי מלכיות לבר מדידה". זאת אומרת, ר' זירא אמר רק בעברית "שצריכה שתי מלכיות", והגמ' פירשה תחילה (בארמית) "חדא דידה" וכו', ומכח הקושיה רב פפא מפרש אחרת, שכוונת ר"ז לבר מדידה.

20 פירש רש"י: "הזאה אימת עבוד - לטומאת מת שעליהן, שרוב צבור טמאי מת היו שנטמאו באבותיהן, שכל יוצאי מצרים מתו במדבר... ואית דמפרש להו הזאה משום דכל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, ולא מילתא היא, דהא אמר רבי יוחנן בפרק האשה במסכת פסחים: לא שנו אלא ערל עובד כוכבים, אבל ערל ישראל דברי הכל טובל ואוכל מיד את פסחו לערב, ולשון ראשון שמעתי מפי הזקן". הפירוש שהביא רש"י מ"אית דמפרש" תמוה מאד: אם ההזאה היא משום שכל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, איך יתכן שהערל יקבל הזאה? הרי זה כטובל ושרץ בידו! ועיין מהרש"ל שם. ועוד, שזוהי גזירה דרבנן, שבית הלל חידשו אותה, ואיך יתכן להוכיח שערל מקבל הזאה מתוך הנחה שעם ישראל בכניסתו לארץ היזה משום פרישתו מן הערלה? ועיין ערוך לנר שבהערה הבאה.

21 במאירי ביבמות שם נראה שפירש את ר' יוחנן כמו שכתבתי, שכן הזכיר את הדין שהפורש מן הערלה כפורש מן הקבר ועל רקע זה הביא את הענין שערל מקבל הזאה, וכן ביאר באריכות בערוך לנר בדעת ה"אית דמפרש" שהובא ברש"י. אולם מסידור הדברים בבבלי לא נראה כך, כאמור.

שיטת הפרקי דרבי אליעזר

בפרקי דר"א (פכ"ט) נאמר: "שהערלה טמאה היא מכל הטמאות, שנאמר 'כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא'... וכל ערל לא יאכל בו, ולא יגע בקדש, והפורש מן הערלה כפורש מן הקבר". בספר האשכול (הלכות מילה דף קט"א) מובא המדרש בנוסח שונה²²: "וכל ערל לא יאכל קדש ולא יגע בו, והפורש מן הערלה כפורש מן הקבר", וביחודי תו"א (ערוך ר' חנינא עמ' תלח): "וכל ערל לא יאכל ולא יגע בקודש". יש הבדל בין הנוסחים, שלפי הנוסח שלפנינו המדרש מדבר על הפסוק בקרבן פסח "וכל ערל לא יאכל בו", ומוסיף עליו שגם לא יגע בקודש, והפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, וניתן לפרש בדוחק שכל זה מוסב על קרבן פסח בלבד. אולם ע"פ הנוסח במקבילות מדובר במפורש על כלל הקדשים, ועל זה נאמר שהפורש מן הערלה כפורש מן הקבר.

הדין שערל לא יגע בקודש מתאים לדעת רב יוסף אליבא דרבי עקיבא שמרבה ערל כטמא, ולא כרבא (ראה יבמות עב ע"ב ורש"י ד"ה איש איש וד"ה לא לישתמיט). אך משמע מכאן להדיא שהערלה עצמה חשובה כטומאת מת, ו"הפורש מן הערלה" לא נאמר רק בגר, אלא גם בערל ישראל, וגדרו שהערלות עצמה מטמאת²³.

מצאנו כיו"ב בראשונים שהשתמשו במשפט "הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר" במובן רעיוני, בדומה לדברי הפרקי דר"א. רבנו חננאל בפסחים ז ע"ב, על הדין שברכת הטבילה נאמרת רק לאחר הטבילה, כתב: "יש מי שאומר דבטבילה דגר בלבד הוא זה הדבר, דתנן עלה: וב"ה אומרים הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר", וכן הובא בשמו באור זרוע (ח"א סי' עט). בתוס' שם (ד"ה על הטבילה) כתבו בשם ר"ח טעם אחר, לכאורה, שלפני הטבילה הוא גוי ואינו יכול לומר "וציוונו". ונראה שהבינו שכוונת ר"ח בביטוי "הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר" לציין את העובדה שהגוי אינו מקודש ואינו יכול לומר "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו". כמו כן הרשב"א (יבמות מז ע"ב) מביא את המשפט ש"הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר" כנימוק לכך שמילת הגר קודמת לטבילתו²⁴. אלא שר"ח השתמש בביטוי זה ביחס לגויות, ואילו הרשב"א ביחס לערלה.

22 יש במדרש זה חילופי גרסאות נוספים שאינם מעניינים.

23 ראה עוד בפרקי דר"א שם, ומובא בילק"ש לך לך רמז פב, על כך שאברהם אבינו מל את עבדיו כדי שלא יטמאוהו. לכאורה דברי הפרדר"א סותרים לשיטת ר' אליעזר עצמו, שביבמות ע ע"א סובר שערל אינו כטמא, ולכן נזקק ללמוד את איסורו בתרומה מגזירה שווה מיוחדת לפסח, ור"ע חולק עליו (והגירסה הנכונה שם "אליעזר" ולא "אלעזר", כפי שמוכח מהברייתא עצמה ומהסוגיה, ואכמ"ל). ועוד, שר"א שמותי הוא, ולב"ש הרי לא אמרינן שהפורש מן הערלה כפורש מן הקבר (ומכאן יש להעיר גם על רש"י בפסחים סט ע"א ד"ה ענוש כרת, שנוקט בפשיטת שר"א סובר כב"ה). אלא שידוע שהרבה ממדרש פרדר"א אינו מר"א עצמו.

24 והעירו עליו במגילת ספר (על הסמ"ג, דף נו"ב) ובשו"ת זכר יצחק ח"א סי' כט, שלכאורה פירושו למשפט אינו הולם את הסוגיה בפסחים צב ע"א.

סיכום

הגמרא מסבירה שדברי בית הלל ש"הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר" הם גזירה מדרבנן, כדי למנוע חשש טומאה בפסחים בעתיד. יש מקום להבנות שונות בדין זה: יש אומרים שבית הלל הורו שהגר שמל יעכב את טבילת גיורו (תוס' יו"ט; משמע בתוס'). לפי סברה זו נראה שלא נגזרה כאן טומאה כלל, אך יש שנראה מדבריהם שגזרו עליו הזאה עוד לפני השלמת גירותו (משמע בראב"ד). ויש אומרים שבית הלל הורו שהגר שמל וטבל יימנע מלעשות את הפסח (רמב"ם ועוד). לפי דרך זו מובן יותר שגזרו עליו טומאה ואף הזאה, כדעת כמה ראשונים.

גם בירושלמי מבואר שהגר טעון הזאה, ומשמע ממנו שהזאה זו היא לאחר השלמת גיורו. הירושלמי מסיק שזוהי גזירה מדרבנן, אך יש מקום להבין מדבריו שלר' יוחנן זהו דין תורה, משום שגוי מקבל טומאה מדאורייתא. בפרקי דר"א נאמר שהערלה עצמה מטמאת, ומשמע שאף בערל ישראל, בניגוד לשני התלמודים.

פרק ב: דין גיורת

התוספתא והירושלמי: הגזירה נאמרה גם בנשים

מלשון המשנה "הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר" ניתן להבין שמדובר בזכרים בלבד, אך התוספתא (פ"ז הי"ד) מפרשת שאינו בדווקא, שכן לאחר הבאת מחלוקת בית שמאי ובית הלל נאמר: "אחד נכרי שמל ואחת שפחה שטבלה. ר' אליעזר בן יעקב אומר: אצטדריוטות ושומרי צירין היו בירושלם שטובלין ואוכלין פסחיהן לערב". משמעות הדברים שלא הערלה היא הגורמת אלא הגויות, וממילא אין הבדל בין גר שמל בשעת הגירות או שהיה מהול בעודו נכרי, ובין גר לגיורת (ומאידך יש להתיר בערל ישראל, כדברי התוספתא לעיל מיניה).

ראיה נוספת לכך שדין הפורש מן הערלה נאמר גם בגיורת, מסוגיית הירושלמי הנ"ל, שביאר את מחלוקת בית שמאי ובית הלל בפירוש הפסוק "אתם ושביכם": "מה טעמון דבית הלל? 'אתם ושביכם', מה אתם טעונין הזייה בשלישי ובשביעי אף שביכם טעונין הזייה בשלישי ובשביעי". והרי מדובר על נשים בלבד, ככתוב: "ועתה הרגו כל זכר בטף... וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם. ואתם חנו מחוץ למחנה... תחטאו ביום השלישי וביום השביעי אתם ושביכם" (במדבר לא, יז-ט), ומכאן שהירושלמי מפרש את המשנה "הפורש מן הערלה" גם על גיורת.

דעת ר' אליעזר בן יעקב

בחסדי דוד סובר שדין האישה שנוי במחלוקת, והגיה בדברי רבי אליעזר בן יעקב שבהמשך התוספתא: "שטובלות ואוכלות", ולפי זה כוונתו לחלוק על הדין בשפחה. והסביר טעמו של דבר על פי הרמב"ם (הל' ק"פ פ"ו ה"ז), שכתב שהחמירו חכמים על הגר משום "שהרי זה המל יש לו שלא לטבול עד שיכריא ולא יבוא לידי חיוב כלל", וטעם זה אינו אלא בזכרים²⁵. והרמב"ם פסק כראב"י משום שכירושלים עשו מעשה כדבריו.

הדברים מעוררים קושי רב. מלבד הדוחק בעצם ההגהה, תמוה לפרש שאיסטרדיוטות ושומרי צירין הם נשים, ובכל מקום איסטרדיוט הוא חייל, בדרך כלל רומאי²⁶, וכן "שומרי צירין", ציר הדלת, מתאים לשומר הפתח (ראה ברכות כח ע"א, חגיגה טו ע"ב, ב"ק פה ע"ב). מסתבר, אפוא, שהחיילים הרומאים, שומרי הסדר בירושלים ברגלים, התפעלו מכבודן של ישראל והיו מהם שהחליטו להתגייר מיד. גם מה שכתב החסדי דוד שטעמו של הרמב"ם אינו שייך בנשים אינו ברור: הרי גם אשה אינה חייבת לטבול דווקא היום ולהכניס את עצמה לחיוב בקרבן פסח²⁷.

אלא שיש מקום לפרש כעין דברי החס"ד באופן אחר²⁸: תנא קמא מפרש שלדעת ב"ה לא הערלה גורמת אלא הגויות, ולכן אמר: "אחד נכרי שמל ואחת שפחה שטבלה", כלומר, לא מיבעיא האיש, שיש בו ערלות, אלא גם האשה. אולם ראב"י מפרש שלדעת ב"ה העיקר הוא הערלה, ולכן מי שמל את עצמו לפני מספר ימים וכעת רק טובל רשאי לעשות את הפסח, וזהו: "אצטרדיוטות ושומרי צירין היו בירושלם שטובלין ואוכלין פסחיהן לערב". וממעשה זה יש ללמוד בקל וחומר גם לגבי גיורת, שמתרת לעשות את הפסח. וראה להלן, שמדברי הרמב"ם יש לדקדק שהאיסור נאמר רק על גר שמל וטבל בערב פסח, דהיינו שפסק כראב"י על פי עדותו על מעשה שהיה²⁹.

25 וכן כתב בהר המוריה שם ובצפנת פענח הל' מתנ"ע פ"ד ה"ו, שלפי טעמו של הרמב"ם לא העמידו חכמים דבריהם בגיורת.

26 ראה בירושלמי בב"ק פ"ד ה"ג: "מעשה ששילח המלכות שני איסרטיוטות ללמוד תורה מרבן גמליאל" (ויש לשים לב ללשון הריבוי כנקבה, ואעפ"כ ברור שמדובר באנשים). ובגמ' בשבת לב ע"א: "אדם יוצא לשוק יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט, חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר". ובסוכה נו ע"ב: "מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יוונים". ובילק"ש חגי רמז תקסז: "אילו היו אומות העולם יודעים שהם לוקים כשחוטאים ישראל היו מעמידים שני איסטרדיוטין שיהו משמרין כל אחד ואחד שלא יחטא".

ב"טל אורות' (לר' טוביה טביומי, ח"ב עמ' צז) פירש גם הוא כחס"ד שמדובר בנשים וראב"י בא לחלוק (וראה שם בהרחבה על ההיסטוריה של תנועת הגיור בימי בית שני), אלא שנקט בגרסה "טבלו ואכלו", שניתנת להתפרש גם על נשים, ואיני יודע מקור לנוסח זה.

27 אמנם להלן דייקנו מהרמב"ם שמי שנימול אתמול יכול לטבול היום ולעשות את הפסח, אבל אפשר שזה משום שאחרי שנימול יש עליו מצווה להשלים את גיורו, מה שאין כן באשה.

28 גרעין הדברים שמעתי מפי הרב יוסף בן ארזה שליט"א.

29 לענ"ד הרמב"ם באופן כללי לא נקט בכלל "משנת ראב"י קב ונקי" לפסוק כמותו בכל מקום כנגד

במפרשים מצאנו גם דעות אחרות בפירוש דברי ר' אליעזר בן יעקב. דברי ראב"י הובאו גם בירושלמי הנ"ל: "ותני כן, רבי אליעזר בן יעקב אומר: איסרטיטות היו שומרי צירין בירושלם וטבלו ואכלו פסחיהן לערב". "ותני כן" משמעו שזהו סיוע למה שנאמר לפני כן בירושלמי, שבית הלל מודים בערל ישראל. לכן יש שפירשו שהאיסטרדיטות ושומרי צירין היו ערלי ישראל³⁰. וזה תמוה, מאיזה טעם יהיו דווקא האיסטרדיטות ישראלים ערלים? ובירושלמי בנזיר פ"ח ה"א מובא כל העניין, ושם הגירסה "תני", בלא ו' ובלא "וכן", כלומר, זוהי מימרא בפני עצמה.

פירוש שלישי כתב בשיירי קרבן (בירושלמי פסחים שם), שדברי ראב"י הם סיוע לדברי בית שמאי דווקא, שלא גזרו כלל על הפורש מן הערלה. ראייה לדבר הביא הר"ש ליברמן (בפירושו לתוספתא בפסחים) מהספרי זוטא (י"ט, י): "והיתה לבני ישראל, בני ישראל מקבלין הזייה אין הגוים מקבלין הזייה. אמרו: פעם אחת היה ר' אליעזר בן יעקב³¹ יושב ודורש בפרה בטבריה, ור' מאיר ור' אלעזר בן שמוע יושבין שם. אמר רבי אליעזר בן יעקב: לכן נאמר 'והיתה לבני ישראל', בני ישראל מקבלין הזייה, אין הגוים מקבלין הזייה. אמר לו ר' מאיר: והרי כבר נאמר 'תתחטאו אתם ושביכם'! אמר לו: בודאי שאמרת, אלא שהנחת שם דבר אחד ואנו צריכין לו, 'אתם ושביכם', מה אתם בני ברית מקבלין הזייה אף השבויה כשתבוא לברית ותטמא תהא מקבלת הזייה". המחלוקת בין ר"מ לראב"י בפירוש "אתם ושביכם" דומה למה שמסביר הירושלמי על מחלוקת ב"ש וב"ה³². לפיכך מסתבר מאד שדברי ראב"י בתוספתא על כך שהיו גויים שטובלים ואוכלים פסחיהם לערב הם כשיטתו. אמנם לכאורה קשה לקבל ששיטת ראב"י היא כבית שמאי, אולם לכשנעיין בדבר נמצא שאינו יחיד בעניין זה. במסכת עדויות פ"ד מ"א נאמר: "אלו דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל", ונמנו שם כמה וכמה מחלוקות בהן בית שמאי מקילים ובית

רבים (כך מוכח בכמה מקומות בסדר טהרות, בהם הרמב"ם פסק שלא כראב"י ואין סוגיית גמרא לתלות בה את הפסיקה, ואכמ"ל). מכל מקום בנדון שלנו עדותו על המעשה מכרעת. ראה הל' כלי המקדש פ"ט ה"א ובכס"מ, שהרמב"ם העדיף לתת מקום לעדות של תנא יחיד על מעשה שהיה במקדש.

30 פני משה בירושלמי פסחים שם, והחסדי דוד בסוף דבריו. ובחזון יחזקאל פירש שמדובר על שומרים ישראלים שאינם ערלים, וטבלו מחשש שנטמאו מהנכנסים והיוצאים, ולדבריו לא מובן מה עניין זה לכאן.

31 בילק"ש חוקת רמז תשסא הנוסח "אמר ר' אלעזר" ובלא "בן יעקב", ולפ"ז אין לקשור את המו"מ כאן לדברי ראב"י בתוספתא בפסחים, אבל נראה שהנוסח בס"ז הוא הנכון, מפני ש"יושב ודורש בפרה בטבריה ור"מ וראב"ש יושבין שם" מתאים יותר לראב"י מאשר לר' אלעזר, מאחר שאנו מוצאים את ראב"י כרבו של ר"מ. ראה יבמות צג ע"א: "רב הונא כרב, ורב כרבי ינאי, ורבי ינאי כרבי חייא, ור' חייא כרבי, ורבי כרבי מאיר, ור"מ כרבי אליעזר בן יעקב, ור' אליעזר בן יעקב כר' עקיבא, דאמר: אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" (ופרש"י ד"ה רב הונא כרב "כולם זה למעלה מדורו של זה היה").

32 אבל אין זהות בין דברי ר"מ בספרי זוטא לבין דעת ב"ה בירושלמי, כי מר"מ משמע שגוי לא רק נטמא בהיותו גוי אלא גם מקבל הזאה, וזה אינו נכון לדעת ב"ה, כמ"ש לעיל פרק א.

הלל מחמירים. בפרק ה שם הובאו מספר מחלוקות נוספות מקולי ב"ש וחומרי ב"ה, אך הללו מובאות בשם תנאים יחידים: "רבי יהודה אומר ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה" (משנה א), "רבי יוסי אומר ששה דברים..."³³, וביניהם המחלוקת על גר בערב פסח (משנה ב), וכן מחלוקות אחרות בין ב"ש לב"ה בשם רבי ישמעאל ורבי אליעזר (משניות ג-ה). מה פשר החלוקה בין הפרקים, ומה דעת שאר התנאים לגבי המחלוקות שבפרק ה? כתב על כך הראב"ד (פ"ה מ"א): "ונראה לי כי התנאים שנזכרו בזה הפרק לקולי ב"ש ולחומרי ב"ה כולם מוסיפים הם על הפרק הראשון ששנו בפ"ד, כי התנא ששנה הפרק הוא ס"ל (כהנד) [בהנד] דהאי פרקא דב"ש לחומרא וב"ה לקולא. מיהו אף על גב דהנדך דיחידאי נינהו, הנהו דמשכחנא בהו סתמא דמתניתין הלכתא נינהו". הרי לנו שהראב"ד מפרש שבעניין גר בערב פסח היו שסברו שב"ה הקלו בו כדרכם, ואעפ"כ מכיוון שבמסכת פסחים נשנתה מחלוקתם באופן סתמי כדעת ר' יוסי הלכה כבית הלל להחמיר. אם כן, אין תימה אם ראב"י מעיד שלמעשה נהגו להקל³³.

אפשרות רביעית להסברת דברי ראב"י היא, שהוא בא לתאר את מה שהיה נהוג בטרם נגזרה הגזירה על ידי בית הלל, ואולי מטרתו להסביר שחכמינו גזרו כדי למנוע תופעה של גיור חפז, ראה בפרק הבא.

השמטת הרמב"ם

לפי הפירושים האחרונים נמצא שאין חולק על האמור בתוספתא שגירות דינה כגר, וזו גם כוונת המשנה³⁴. צריך עיון, אפוא, מדוע הרמב"ם השמיט דין זה. החזון יחזקאל מפרש

33 באגרת רש"ג נראית הבחנה אחרת בין הפרקים בעדויות, שפרק ד נשנה "בו ביום" ואילו פרק ה נוסף בימי רבי. מן העניין לצייין לפירושו המיוחד של הרמב"ם בפיה"מ ביבמות פ"ג מ"א למשפט "בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה": "שכלל הוא אצלינו: בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה, כלומר, כל מקום שתמצא בית שמאי מקילין ובית הלל מחמירין, וזה הפך המפורסם מסברתם – דע שהמשנה משובשת, ושהדבר המיוחס לבית שמאי הוא לבית הלל, זולתי במקומות הספורים שהם מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. ולפיכך פסק ההלכה כאן: יקיימו", דהיינו שלא קיבל את עדות ר' אליעזר ביבמות שם ובעדויות על דעת ב"ש וב"ה, ולכאורה זה משליך גם על שאר העדויות של פרק ה. אך בהלכותיו (הל' יבום פ"ז ה"ה) חזר בו הרמב"ם, עי"ש בכס"מ ובפירוש ר"א מן ההר ליבמות כח ע"א (ופירוש הרמב"ם ל"אינה משנה" מוקשה מהגמ' בכרכות לו ע"ב וביצה יא ע"ב, ואכמ"ל).

34 בדבר אברהם (ח"ג סי' יט) כתב בשם חכם אחד (הרב חיים בן ציון קליבנסקי מקובנה הי"ד) שהמשנה עוסקת בגר ולא בגירות, אך לא משום שבגירות לא נאמר דין "הפורש מן הערלה" אלא מטעם אחר, וזאת בצירוף כמה הנחות: א. המשנה עוסקת בזמן החורבן, ולכן לא הזכירו בית שמאי שהגר יביא קרבן הגר, ומכל מקום היו עדיין מקריבים קרבן פסח. ב. את שאר הקרבנות לא הקריבו, מפני שהם ל"ריח ניחוח" שאינו שייך בזמן החורבן (כדברי הנצי"ב בהעמק דבר, דברים טז, ג). ג. גר שהביא קרבן פסח הרי זה עולה לו גם לקרבן הגר (כדברי המשך חכמה במדבר טז, ועיין גם אר"ש הל' מחוסרי כפרה פ"א ה"ב). ד. אשה שייכת באכילת הפסח ולא בעשייתו, ואם כן הבאת הפסח אינה עולה לה לקרבן הגר, והיא מחוסרת כיפורים ואסורה לאכול בפסח. מצירוף הנחות אלו יוצא שבזמן החורבן הגר יכול לאכול בפסח וגירות לא, ולכן לא הוזכרה.

שיש חידוש מיוחד בשפחה שטבלה, מפני שטבילת השפחות מעכבת את האדון מלאכול בפסח (הל' ק"פ פ"ה ה"ה, ע"פ התוספתא פסחים פ"ח הי"ח), ונמצא שמי שיש לו בערב פסח שפחה שלא טבלה חייב להטבילה היום, ובכל זאת אמרו חכמים שהשפחה עצמה לא תאכל בפסח³⁵. ולפי זה הציע שאולי התוספתא הולכת בשיטת רבי שמעון (פסחים צא ע"ב) שנשים בראשון רשות³⁶, אבל לפי מה שקיימא לן שהנשים חייבות בפסח ראשון, ואם ביטלו עשה זה חייבות כרת (כדברי הרמב"ם בספר המצוות עשה נה), השפחה שטבלה בערב פסח תאכל בפסח ולכן הרמב"ם השמיט את התוספתא. לפי דבריו יוצא שהרמב"ם מודה בדיון גיורת, שלא תעשה את הפסח, וחולק רק בשפחה³⁷. לענ"ד דרכו אינה נוחה כל כך: וכי האדון היה חייב לקנות שפחה או להשהות את טבילתה עד סמוך לפסח? לכאורה גם בזה יכלו חכמים להעמיד את דבריהם גם במקום כרת, וקשה להעמיד את התוספתא כר"ש דווקא. ועוד, שהיה לרמב"ם לכתוב בפירושו את דין הגיורת, וצריך עיון.

בסיכומו של עניין זה: בתוספתא נאמר במפורש שדין "הפורש מן הערלה" נוהג גם בנשים, וכך מוכח מהירושלאמי. הרמב"ם השמיט זאת, ויתכן שהבין שראב"י חולק על כך ופסק כמותו³⁸.

לענ"ד כל הנחותיו מוקשות: א. הסברה שאחרי החורבן עדיין הקריבו פסח שנויה במחלוקת, ולענ"ד הדעת נוטה שלא הקריבו כלל (עיי' שערי היכל לפסחים, מבוא ב: קרבן הפסח במשך הדורות, אות ח). ב. הסברה שהפסח אינו "לריח ניחוח", וכן שאחרי החורבן אסור להקריב קרבן שהוא "לריח ניחוח", מוקשית מאוד (עיי' בשערי היכל שם, מבוא א: קרבן הפסח – קווים רעיוניים, הערה 8). ג. סברת המשך חכמה שקרבן פסח עולה במקום קרבן הגר מוקשית מהספרי זוטא (ט,יד): "חקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ – מה אזרח לא הוכשר לו לאכול את הפסח עד שיזרק עליו דם הברית [דהיינו שממתן תורה והלאה לא אכלו בקדשים אלא אחרי זריקת הדם], אף הגר לא הוכשר לו לאכול את הפסח עד שיזרק עליו דם הברית" (העיר על כך הרב פנחס אפשטיין, ראב"ד העדה החרדית, בקובץ 'תבונה' יג עמ' נג-נד). ד. לפי מה שקיימא לן שאישה חייבת בפסח ראשון הרי היא שייכת גם בעשייתו ולא רק באכילתו (גם על כך העיר שם).

35 לפי דרכו מיושב מדוע לגבי האיש הוזכר "נכרי" ולגבי האשה "שפחה", שכן לגבי עבד משמע בתוספתא וברמב"ם שרק מילתו מעכבת בפסח ולא טבילתו, וכך נקטו רוב האחרונים (קראו אורה יכמות מז ע"ב, מנחת חינוך מצוה יז ואבני נזר יו"ד סי' שנא), ואם כן אין רבותא בעבד שמל לומר שאם טבל בערב פסח לא יאכל בפסח (אך עיי' שבט הלוי ח"א סי' סג, והשווה גם ללשון התוספתא פ"ז הי"ד, שאף היא מזכירה באיש מילה ובאשה טבילה, אם כן הדקדוק מהתוספתא הנ"ל אינו מוכרח).

36 ולא כפי שביארנו לעיל הערה 7.

37 ולא כפי שנכתב בשם החזון יחזקאל ב'הלכה ברורה'. אמנם בצפנת פענח (הנ"ל הערה 25) כתב בדעת הרמב"ם שעיקר הטעם להחמיר בגר אינו שייך באשה, כנ"ל, ולדעתו הרמב"ם העמיד את התוספתא כר"ש הפוטר את הנשים מפסח, ועל פי דעתו להלכה שנשים חייבות בפסח לא גזרו חכמים על הגיורת.

38 עוד לעניין דין גיורת ראה להלן פרק ג, בדיון על שיטת רש"י, על הגמ' בנידה בעניין זבה שנתגיירה והגמ' בכתובות על גיורת שראתה דם.

פרק ג: הפורש מן הערלה – דין כללי, או רק בקרבן פסח?

יש לברר האם גזירתם של בית הלל על הפורש מן הערלה, בין אם נאמרה כעיכוב לטבילת גירותו ובין אם כהטלת טומאה על המתגייר, נאמרה רק לקראת הפסח או שמא זהו דין כללי.

כבר הובאו לעיל דברי הגמרא בפסחים צב ע"א על טעם הגזירה: "שמא יטמא לשנה הבאה, ויאמר אשתקד מי לא טבלתי ואכלתי, עכשיו נמי אטבול ואוכל. ולא ידע דאשתקד נכרי הוה ולא מקבל טומאה, עכשיו ישראל ומקבל טומאה". בכך נפתח פתח לחלק בין קרבן פסח לשאר הקדשים ולומר שהגזירה נאמרה לעניין הפסח בלבד, אם יש סיבה כלשהי לחשוש בו במיוחד.

ניתן להציע הסבר אפשרי לחלק בין קרבן הפסח לשאר הקדשים: מסתבר שבערב פסח, בשעה שעם ישראל עלה בהמוניו לרגל, ראו הגויים בכבודן של ישראל והיו שחפצו להתגייר ועשו זאת בחפזון על מנת להספיק להצטרף לקרבן הפסח. לכן היה החשש בפסח מצוי יותר, שגוי יתגייר במהירות וללא לימוד מסודר של ההלכות³⁹. יתכן גם לשער שהחשש מחוסר ידיעת הלכות הטומאה הוא דוגמה בלבד לגיור ממניעים לא ראויים, וחז"ל חפצו למנוע מצב שהתלהבות יתר מקרבן הפסח תביא לגיור מזורז ללא שיקול דעת, וזה כעין המתגייר "לשום שולחן מלכים" (יבמות כד ע"ב)⁴⁰. דומה שכבר בתורה נרמז חשש

39 ראה לעיל פרק ב על התוספתא בפסחים פ"ז הי"ד: "אצטדריוטות ושומרי צירין היו בירושלם שטובלין ואוכלין פסחיהן לערב", וראה פסחים ג ע"ב על הגוי שהיה עולה לירושלים לאכול מן הפסח. יש לציין גם לספר 'מלחמת היהודים' ליוסף בן מתתיהו (ספר ו פרק ט, ג), המספר על המניין העצום של מקריבי קרבן הפסח, וציין שהמספר כולל את ישראל הטהורים דווקא, כי לטמאים היה אסור לאכול מהפסח, "וגם בני הנכר הבאים אל ירושלים לעבוד את האלקים לא לקחו בו חלק", ומשמע שהיו גויים שבאו להשתתף בחג. וראה בברכות יז ע"ב: "בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו, דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זימני בשתא ולא קמגייר גיורא מינייהו".

בחידושי 'תפארת יעקב' על המשניות (נדפס במשניות עם ע"ג פירושים) בפסחים פ"ח מ"ח כתב שיקולים נוספים לגזור בק"פ דווקא: הפסח מצוי בכל שנה, וגם זמנו בהול ואתי לאטרודי (וכן כתב ב'מגילת ספר' שלהלן), וגם זמנו קבוע והיה יכול להתגייר לפני כן. יש להוסיף שאולי החשש בפסח גדול יותר, מפני שבשאר ענייני טהרות אם הגר טועה הרי הוא טועה לעצמו, אולם בקרבן פסח הרי מן הסתם יצטרף לחבורה (כמ"ש בפסחים צא ע"ב שאין עושין חבורה שכולה גרים, שמא ידקדקו בו ויביאוהו לידי פסול, וגם מסתמא הגר הוא בודד, וצריך להצטרף לחבורה אחרת), ונמצא מכשיל את כל החבורה, ולכן הוצרכו להחמיר עליו. הרמב"ם בהל' ק"פ פ"ו ה"ז מנמק את הדין בכך שהגר היה יכול להמנע מלטבול ומלהתחייב בק"פ, אבל אין זה הסבר לשאלה מה החילוק בין ק"פ לקדשים וטהרות בכלל, אלא רק ביאור כיצד יכלו חכמים להעמיד דבריהם במקום כרת.

40 על תפוצת הגיור בשלהי ימי בית שני ראה ב'טל אורות' הנ"ל הערה 26. אמנם בתוספתא הנ"ל הוזכרה גם "שפחה שטבלה", והרי טבילתה לשם עבדות אינה מיוזמתה ולכאורה החשש בה קטן יותר, אבל אין זה שיקול מכריע, וגם בה יש חשש שהאדון ימהר להטבילה כדי שיוכל לעשות את הפסח, וגם אפשר שלא פלוג רבנן.

זה לגבי כוונת המתגייר ולגבי הקפדתו בפרטי הלכות הפסח, ככתוב: "וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו..." (שמות יב, מח), ובמדרש 'שכל טוב': "ועשה פסח לה' – לשמו של מי שאמר והיה העולם". וכן: "וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה" (במדבר ט, יד), בהקפדה על כל הלכותיו⁴¹.

שיטת הר"ש וסיעתו

בכמה ראשונים מבואר שגזרו על הגר טומאה כללית לכל עניין. הר"ש בטהרות פ"א מ"ג דן האם טומאות דרבנן צריכות הערב שמש, וז"ל: "והא דאשכחן שאר טומאות דרבנן דבעי הערב שמש, כגון פורש מן הערלה כפורש מן הקבר בפסחים בסוף האשה דבעו הזאה שלישי ושביעי וכל שכן הערב שמש... אין לדמות טומאות דרבנן הנוהגות אפילו בחולין להני דאינן אלא מעלות בעלמא לקודש ולתרומה", הרי שלדעתו דין הפורש מן הערלה נוהג אפילו בחולין, וכן כתב הרא"ש בפירושו שם⁴². כמו כן הרשב"ש (ש"ת רשב"ש סי' פט), שדן על חיוב טבילה במומר שחזר בתשובה, כתב: "ואע"פ ששנינו כל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, דוקא להצריכו הזאה לענין טהרות ולענין אכילת קדשים". וכן משמע קצת בתוס' בזבחים צט ע"א ד"ה טבו"י (המתחיל צח ע"ב), וז"ל: "ומיהו יש טומאה דרבנן דבעיא הערב שמש, כדאשכחן בפסחים בסוף האשה כל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, דבעי הזאה שלישי ושביעי וכל שכן הערב שמש". לא כתב "כדאשכחן בקרבן פסח", ומשמע שזהו דין כללי שהפורש מן הערלה כפורש מן הקבר⁴³. וכשיטה זו נקט המנחת חינוך (קומץ מנחה, מצוה ה)⁴⁴.

41 אכן, המאירי בפסחים כח ע"ב ויבמות עא ע"ב הביא מפסוקים אלה מקור לדין "הפורש מן הערלה", על פי המדרש: "וכי יגור אתך גר ועשה פסח, יכול מיד? ת"ל כחקת הפסח", ופירש ש"מיד" היינו שהתגייר בערב פסח (אך כתב ביבמות שם שאין זה מן הדין אלא גזירת חכמים). נראה שגרס כפי שמופיע במדרש לקח טוב (בהעלותך): "וכי יגור אתכם גר. שמא תאמר יעשה פסח מיד כשיתגייר? ת"ל 'כחוקת הפסח וכמשפטו כן יעשה', בזמן שישראל עושין יעשה וכדין שישראל עושין יעשה", ופירש "וכדין שישראל עושין יעשה" שיש לוודא שיעשה כדין ואין לאפשר לו לעשות את הפסח אם יש חשש שיעשהו שלא כדין. אולם במכילתא (בא, מסכתא דפסחא טו) ובספרי (בהעלותך פ"קא עא) הסיום הוא: "ת"ל 'והיה כאזרח הארץ', מה אזרח ב"ד אף גר ב"ד", ואם כן ההוה-אמינא שיעשה "מיד" היא ביום גיורו אפילו אם אינו בערב פסח, כפירוש רש"י בבמדבר שם.

42 ראיתי בספר 'שער הקרבן' על קרבן פסח (עמ' לג) שהביאו את דעות האחרונים האם דין זה נוהג רק בפסח או בכל הקדשים וכתבו שגם לדעה המחמירה זהו איסור אכילה בלבד ולא איסור נגיעה, אך מהר"ש מבואר שלא כן.

43 עיין גם חידושי רבי חיים פלטיאל על התורה, ויקרא י, טז. יש להעיר שר' חיים פלטיאל והתוס' והר"ש הביאו את המשנה בפסחים בנוסח "כל הפורש", ראה לעיל הערה 2, ויתכן שנוסח זה הביא אותם להכללה זו.

44 מהדו' מכוון ירושלים עמ' לט (ובמהדורות הישנות נדפס כשייך למצוה ו): "נראה דאסור לאכול שום קדשים עד שיזוה ויטבול". באנצ"ת (ערך טמאה ציון 491) נכתב בשם המנ"ח שאם הגר התגייר בשאר ימות השנה אינו צריך הזאה שלישי ושביעי, ואינו נכון, אלא כתב רק שאם התגייר שבעה ימים

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם לא הזכיר כלל את טומאת הגר בספר טהרה, וגם לא בפיה"מ בהקדמה לסדר טהרות, שם מנה את כל אבות הטומאה מדאורייתא ומדרבנן. רק בהל' קרבן פסח פ"ו ה"ז פסק: "גר שנתגייר ביום ארבעה עשר ומל וטבל אין שוחטין עליו, שאינו אוכל לערב והרי הוא כפורש מן הקבר שצריך שבעת ימים ואחר כך יטהר". נראה שלדעתו זהו דין מיוחד בקרבן פסח⁴⁵.

נלע"ד להוכיח כך גם ממקום נוסף ברמב"ם. בנידה מג ע"א: "בעי רבא: עובד כוכבים שהרהר, וירד וטבל, מהו? אם תמצוי לומר בתר עקירה אזלינן – הני מילי לחומרא, אבל הכא דלקולא לא אמרינן, או דילמא לא שנא? תיקו". פירוש: רבא מסתפק האם שכבת זרע שנעקרה מן הגוי לפני שהתגייר דינה כש"ז של גוי, שאינה מטמאת, או כשל ישראל, שמתמאת. לדעת הראשונים הסוברים שבלאו הכי גר טמא טומאת שבעה, הנפקא מינה בחקירת הגמרא היא לעניין הש"ז עצמה, האם היא אב הטומאה וכשנגעה באדם או בכלי מטמאתו או לא⁴⁶. כמו כן נפק"מ לחומר טומאת המתגייר, האם הוא טמא מדאורייתא כבעל קרי או לא. אולם לשון הרמב"ם בהל' אבה"ט פ"ה הי"ח: "גוי שהרגיש ונתגייר וירד וטבל ויצאה ממנו שכבת זרע שהרגיש בה אחר שטבל הרי זה ספק טמא". הרמב"ם ניסח את הספק ביחס לאדם, ולא ביחס לש"ז, וכתב שהוא "ספק טמא", ומשמע שיש צד שהוא טהור לגמרי, ומכאן שהגר אינו אב הטומאה מדרבנן. הראיה מתחזקת ממה שמתברר במהדורות המדויקות שהלכה זו היא הסיפא של הלכה יז, וז"ל: "כבר ביארנו בהל' מטמאי משכב ומושב ששכבת זרעו של נכרי טהורה מכלום. לפיכך בת ישראל שפלטת ש"ז של נכרי, אפילו בתוך שלש עונות, טהורה. גוי שהרגיש...". החידוש ברישא בעניין שכבת זרעו של גוי הוא שאינו טמא מדרבנן מגזירת חז"ל על הגויים להיות כזבים. מבואר, אם כן, שהמשך ההלכה על "ספק טמא" פירושו שיש צד שאפילו מדרבנן הרי הוא טהור. הרי לנו שלדעת הרמב"ם אין דין כללי שכל המתגייר טמא טומאת שבעה. בהמשך הגמ' בנידה שם יש בעיה נוספת כיו"ב: "בעי רבא: עובדת כוכבים זבה שנעקרו מימי רגליה וירדה וטבלה מהו?". אף כאן, גם אם הגיורת טמאה טומאת שבעה יש נפקא מינה לגבי מי רגליה, האם הם אב הטומאה, או רק ראשון כדין משקין היוצאים מטמא מת. אך לשון הרמב"ם בהל' מטמאי מו"מ פ"ב ה"ט: "גויה שנעקרו מימי רגליה ונתגיירה וטבלה והטילה מים אחר שטבלה הרי זה ספק אם אחר עקירה הולכין, והרי הן

לפני ערב פסח והיזה ושנה, וערב פסח הוא השביעי שלו, לא גזרו עליו שלא יעשה את הפסח, אפילו לדעת הרמב"ם שאין שוחטין על טמא מת בשביעי שלו.

45 עמד בזה בדעת שלמה' על הקדמת הרמב"ם לטהרות, עמ' לו.

46 וכן משמע מלשון המאירי שם: "גר שמל ולא טבל, שעדיין הוא גוי גמור, ונתחמם עד שנעקר קרויו, וירד וטבל קודם שיצא ואחר טבילתו יצא הרי זה ספק אם דנין אותו בקירויו של גוי, אחר שנעקר בגיותו, או שמא דנין אותו אחר יציאה, ומתוך כך מחמירין בה מספק".

כמי רגלי הנכרי, או אחר יציאה, והרי הן כמי רגלי ישראל הטהורים", ומשמע שלפי צד זה הם טהורים לגמרי. אבל מזה אין ראייה שדין "הפורש מן הערלה" ייחודי לקרבן פסח, כי אפשר שלדעתו דין זה נאמר בגר ולא בגיורת, ראה לעיל פרק ב'⁴⁷.

מלשון הרמב"ם בהל' ק"פ הנ"ל: "גר שנתגייר ביום י"ד ומל וטבל" ניתן לשמוע חידוש נוסף, שדין זה נאמר דווקא על מי שמל וטבל בו ביום, אולם אם מל מאתמול וטבל היום, וכל שכן במל וטבל אתמול, שוחטין עליו. וכך נראה מדבריו בהמשך ההלכה, בביאור טעם הדין: "גזירה שמא יטמא גר זה למת לשנה הבאה ביום ארבעה עשר ויטבול ויאכל לערב, ויאמר: אשתקד כך עשו לי ישראל, כשמלתי טבלתי ואכלתי לערב. והלא גזירה זו מדבריהם, ופסח בכרת, והיאך העמידו דבריהם במקום כרת ביום הקרבן שהוא יום ארבעה עשר?⁴⁸ מפני שאין הגר מתחייב במצוות עד שימול ויטבול, ואינו טובל עד שירפא מן המילה כמו שביארנו בענין הגירות, לפיכך העמידו דבריהם במקום זה, שהרי זה המל יש לו שלא לטבול עד שיבריא ולא יבוא לידי חיוב כלל". משמע שאם מל כמה ימים קודם, וכבר נרפא מן המילה וראוי שיטבול כבר, אין הצדקה להעמיד דבריהם במקום כרת. ומכיון שאין הרמב"ם נותן קצבה לזה, כמה ימים אחרי המילה ראוי שיטבול, משמע שאפילו מל אתמול וטבל היום שוחטין עליו את הפסח⁴⁹.

47 בהל' מחוסרי כפרה פ"א ה"ב פסק הרמב"ם: "גר שמל וטבל ועדיין לא הביא קרבנו... אינו אוכל בקדשים, שעדיין לא נעשה ככשרי ישראל... הביא פרידה אחת בשחרית - אוכל בקדשים לערב ויביא פרידה שניה", ומקורו בגמ' בכריתות ח ע"ב. בספר הר המוריה בהל' מחוסר"כ שם פירש שאוכל לערב דווקא משום שמדובר שהביא את קרבנו ביום השביעי לגרותו, ולדבריו יוצא שהרמב"ם הרחיב את דין "הפורש מן הערלה" לכל הקדשים. אך אוקימתא זו דחוקה, וגם העיר בעצמו שאם הגר נחשב כטמא מת יש מקום שיביא את קרבנו רק ביום השמיני אחרי שנטהר לגמרי, בפרט לשיטת הרמב"ם שטמא מת אינו משלח קרבנותיו כלל (הל' ביאת המקדש פ"ב ה"ב). לפיכך יש להסביר את הדין אחרת, כאפשרויות אחרות שהעלה שם בעצמו, משום שהוא כמחוסר כיפורים הצריך טבילה (ולא כדעת תוס' בחגיגה הנ"ל הערה 3 שגר אינו כמחוסר כיפורים לענין הצורך בטבילה; אם כי ברמב"ם בהל' שאר אבות הטומאה פי"ב הט"ו משמע שמחוסר כיפורים דיו בטבילה ללא הערב שמש, ועיין שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' קפב), או מחשש שהכהנים עדיין לא הקריבו את קרבנו עד הערב, וראה בשטמ"ק בכריתות שם בהשמטות אות יח.

48 הרמב"ם הוצרך להוסיף "ביום הקרבן שהוא יום ארבעה עשר" כדי להבהיר את הקושיה, מחמת מה שכתב בהלכה הקודמת, בביאור הדין שהעמידו דבריהם במקום כרת שלא יזו על הטמא בשבת, וז"ל: "טמא מת... ואפילו חל שביעי שלו להיות בשלשה עשר בניסן והוא שבת ידחה ליום ארבעה עשר, ומזין עליו ואין שוחטין עליו כמו שביארנו, אלא ידחה לפסח שני. והלא איסור הזייה בשבת משום שבות והפסח בכרת, והיאך יעמידו דבריהם במקום כרת? מפני שביום שהוא אסור בהזייה משום שבות אינו זמן הקרבן שחייבין עליו כרת, לפיכך העמידו דבריהם במקומן אע"פ שהדבר גורם לעתיד לבוא לעמוד במקום כרת" (ואם חל השביעי שלו בערב פסח עצמו, לדעת הרמב"ם אין שוחטין עליו אפי' בחול, עי"ש). לפיכך הוקשה לרמב"ם, שהסכרו לגבי ההזאה אינו תופס לגבי גר, שהרי בגר העמידו דבריהם "ביום הקרבן שהוא יום ארבעה עשר".

49 בתפא"י בעדויות פ"ה מ"ב (יכן אות ל) כתב אחרת, שהמשנה שם נקטה לשון רבים, "גר שנתגייר ערבי פסחים", להשמיע שדין זה נאמר גם במי שמל כמה ימים לפני הפסח. יש להעיר, שבמשנה המקבילה בפסחים פ"ח מ"ח הנוסח "ערב פסח". ועצם דיוקו אינו נהיר, משום שהצורה "ערבי

הדברים מתיישבים יפה עם ההסבר האמור, שחז"ל חששו מגיור מהיר שנועד רק לצורך הקרבן, וראה גם בפרק ב שיש מקום להבין כך מדברי ראב"י בתוספתא. אכן, הראב"ד (בהלכה הקודמת) הקשה על טעמו של הרמב"ם: "דבית הלל אמרי אפילו ערל שמל שלשה⁵⁰ ימים קודם הפסח קאמרי שלא יטבול ויאכל ומצריכין אותו הזייה שלישי ושביעי, והרי נרפא מן המכה". אך הר"י קורקוס והכסף משנה (שם) הבינו ברמב"ם שלא כדברינו, ובכס"מ כתב שאפילו מי שמל שלושים יום לפני הפסח אינו עושה את הפסח אם טבל בערב פסח (וכתב שעדיף שלא יטבול)⁵¹.

יש לשאול לפי דברינו, מה הנפקא מינה לדעת הרמב"ם בכך שהגר טמא טומאת שבעה? בשלמא אם דין זה היה נכון גם במי שמתגייר כמה ימים לפני פסח, או שהדין נאמר רק על מי שמתגייר בערב פסח אבל המתגייר בערב פסח טמא שבעת ימים גם לשאר קדשים וטהרות, ניחא. אולם אם זהו דין מיוחד בקרבן פסח, שאין שוחטין עליו, וגם נאמר דווקא במי שמל וטבל בו ביום, נמצא שאין שום נפקא מינה בטומאת השבעה שעליו! נלע"ד להשיב, שאכן לדעת הרמב"ם אין כאן טומאת שבעה כלל, ואינו טעון הזאה. ומה שכתב הרמב"ם "והרי הוא כפורש מן הקבר שצריך שבעה ימים ואח"כ יטהר", אין הפירוש שהגר צריך שבעת ימים, אלא זהו דמיון בעלמא, שלכן אינו יכול להקריב קרבן פסח בו ביום, כאילו היה טמא טומאת שבעה⁵². בכך מצטרף הרמב"ם לסברה שהזכרנו לעיל שבית הלל לא גזרו טומאה כלל, אלא רק קבעו תקופת המתנה (אלא שלרמב"ם ב"ה דיברו לאחר השלמת הגיור).

פסחים" איננה חריגה, ולהיפך, ברוב הפעמים במשנה ובתוספתא נאמר "ערבי פסחים". מעיון בדוגמאות השונות נראה לענ"ד להציע שכאשר זהו דין כללי בכל ערב פסח נאמר "ערבי פסחים", והיינו ערב פסח שבכל שנה ושנה (עיי' תוס' פסחים צ"ב ע"ב ד"ה ערב ותוס' הרא"ש שם), ואילו "ערב פסח" נאמר במקרה מיוחד ומצומצם. דוגמאות ל"ערבי פסחים": פסחים פ"ד מ"א: "מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים", ושם מ"ה ומ"ו, ופ"ה מ"א ופ"י מ"א. דוגמאות ל"ערב פסח": שבת פכ"ג מ"א: "וכן ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת מניח טליתו אצלו...". וכריתות פ"ג מ"ח: "שכך היו מוכי שחין בירושלים עושין, הולך לו ערב פסח אצל הרופא...". מכיון שמדובר על מקרה פרטי, בלשון יחיד, הרי זה ב"ערב פסח". ואבהוון דכולהו בפסחים פ"ה מ"א: "תמיד נשחט בשמנה ומחצה וקרב בתשע ומחצה. בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמנה ומחצה, בין בחול בין בשבת. חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו". הדין הכללי מנוסח ב"ערבי פסחים", והמצומצם ב"ערב פסח". השתא דאתינן להכי, מובנים הבדלי הנוסחאות לגבי הגר: הגיור בערב פסח הוא מקרה גבולי בין דבר מצוי לשאינו מצוי, ולכן כנראה נשנה פעם ב"ערב פסח" ופעם ב"ערבי פסחים".

50 כך ברוב כתה"י, על פי 'שינויי נוסחאות' במהדו' פרנקל, וראה שם גרסאות אחרות. כנראה הראב"ד למד מהמשנה בשבת פ"ט מ"ג האומרת שמרחיצין את הקטן ביום השלישי למילה, ככתוב "ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים" (בראשית לד, כה), שמהיום הרביעי הנימול יכול כבר לטבול.

51 הראב"ד עצמו נותן טעם אחר לכך שהעמידו דבריהם דווקא בערל הזאה ואזמל, שבאלו יש חשש שיבוא לידי כרת, ומר"ח בפסחים צב ע"ב משמע שגרס כך בגמרא, ועיי' שערי היכל לפסחים, מערכה קמח.

52 ומצאתי שעמדו בזה בעץ החיים (לרבי יעקב חגיז) על המשניות בפסחים, ובצפנת פענח הנ"ל, שלרמב"ם הגר אינו צריך הזאה.

שיטת רש"י

נראה לענ"ד ללמוד מדברי רש"י שדעתו כרמב"ם, שדין זה אינו אלא לקרבן פסח. רש"י בפסחים צב ע"א ד"ה מחלוקת בערל נכרי כותב: "הלכך כשמתגייר ממתין שבעה, שאין לך טומאה שעברה עליו שלא טהר ממנה. ואע"ג דמשום זיבה בעי שמונה משום כפרה, כיון דאי אפשר דלייתי כפרה, דהא לא קבל טומאה בנכריותו, אי אמרת נגזר לא מייתי לעולם פסח, וכולי האי לא גזרו".

התירוץ "אי אמרת נגזר לא מייתי לעולם פסח" משמעו שזהו דין מיוחד בפסח, ואם הייתה זו טומאה כללית שאינו יכול להביא קרבן ולהיטהר ממנה הרי לא רק את הפסח יפסיד אלא לא יעסוק לעולם בקדשים ולא יכנס למקדש.

יתירה מזו: רש"י מעלה את השאלה מדוע חששו רק לטומאת מת ולא לזיבה, ומיישב שאין לחוש לטומאה שטעונה קרבן, כי אי אפשר לחדש קרבן מדרבנן, ונמצא כל ימיו מחוסר כיפורים⁵³. לפי דבריו מסתבר לכאורה שיש לחוש לא רק לטומאת מת אלא גם לטומאת בועל נידה בגר וטומאת נידה בגיורת, שמא לשנה הבאה ייטמאו בטומאות אלה ויאמרו וכו', והרי אין בהן קרבן⁵⁴. אולם קשה מהגמרא בנידה מג ע"א הנ"ל: "עוברת כוכבים זבה שנעקרו מימי רגליה וירדה וטבלה מהו?". אם הגיורת נחשבת כנידה מדרבנן, הרי אין שום נפקא מינה בחקירה זו האם גזרו טומאה מדרבנן על מימי רגליה.*

והנה, מלשון רש"י "הלכך כשמתגייר ממתין שבעה, שאין לך טומאה שעברה עליו שלא טהר ממנה, ואע"ג דמשום זיבה בעי שמונה..." מבואר שהוא התקשה מטומאת זיבה רק לגבי מספר הימים, מדוע לא גזרו טומאה חמורה יותר המצריכה למנות שמונה ימים, ועל כך תירץ רש"י שיש בעיה עם הבאת הקרבן. לא הוקשה לו מחומרות הזב בימי טומאתו, אלא ממספר הימים בלבד. וממילא מובן מדוע לא גזרו גם טומאת נידה ובוועל נידה, כי מספר ימיהם כטומאת מת⁵⁵. ובזה מיושבת הגמרא בנידה, כי לא גזרו גזירה כללית על הגיורת שמימי רגליה יטמאו בשבוע שאחרי גיורה, ולכן הדיון רק על זבה שנתגיירה. ממילא משתמע, שגם לעניין טומאת מת לא גזרו שבמשך השבוע שאחרי הגיור יהיה דינו של הגר כטמא מת לנוגע בו, אלא רק גזרו שלא יעשה את הפסח עד

53 לפי זה מבוארת הגמ' בכורות מו ע"ב: "דתנו רבנן: גיורת שיצאה פדחת ולדה בהיותה נכרית, ואח"כ נתגיירה – אין נותנין לה ימי טומאה וימי טהרה, ואינה מביאה קרבן לידה". לכאורה כשילדה נקבה היה צריך לטמאותה שבועיים מדרבנן, על פי אותו שיקול שקיים בקרבן פסח, שמא לשנה הבאה תלד ותחשוב שאינה זקוקה לימי טומאה וטהרה (העיר על כך ביכבוד יו"ט' הל' ק"פ פ"ו ה"ז), ויש ליישב על פי רש"י, שלא רצו להחמיר עליה בטומאה המחייבת קרבן כי לא תוכל להביאו.

54 בספר מזבח אבנים (סי' לו, ט) תירץ אחרת מרש"י למה לא גזרו טומאת זיבה, מפני שהיא מחלה ואינה שכיחה כטומאת מת. לפי סברתו כל שכן שהיה להם לחוש לנידה!

55 וכן כתב בספר מנחה חדשה על המנחת חינוך (מצוה ה, אות ז) בביאור דברי רש"י, שאחרי שעברו שבעה ימים ממילא סר החשש גם מטומאת נידה או בועל נידה.

שיעברו עליו שבעה ימים ויטהר⁵⁶. ומכאן שדעת רש"י כסברת הרמב"ם שאין זה אלא דין בפסח.

ראיה נוספת לכך מהגמרא בכתובות לו ע"א: "הגירות שנתגיירה וראתה דם, ר' יהודה אומר: דיה שעתה, ר' יוסי אומר: הרי היא ככל הנשים ומטמאה מעת לעת ומפקידה לפקידה". ופירש רש"י: "וראתה דם – בו ביום. דיה שעתה – ולא גזרו בה לטמא טהרות שנגעה בהן משעת טבילה עד שעת ראייה". וטעמו של דבר, שמכיון שאי אפשר לתת לה דין מעת לעת שלם, שהרי אתמול הייתה גויה, סובר ר' יהודה שלא נתנו לה דין מפקידה לפקידה. וכן פירשו תוס' (שם ד"ה רבי יהודה ובנידה לו ע"א ד"ה דליכא שהות), והריטב"א (כתובות שם).

מדברי רש"י "טהרות שנגעה בהן" עולה שאלמלא ראתה דם לא הייתה מטמאת טהרות שנגעה בהן ביום גיורה, וצריך עיון מדוע לא טמא אותן מדין "הפורש מן הערלה"? ואלמלא פירושו היה ניתן לומר שהנפקא מינה בראייתה אינה לעניין טהרות שנגעה בהן אלא לעניין החומרות המיוחדות בנידה, משא והיסט ומדרס (בהנחה שמגזירת "הפורש מן הערלה" גזרו עליה רק להיות כטמאת מת, וראייתה מוסיפה את החומרות הללו). ולפי מה שהתבאר שלדעת רש"י דין זה אינו אלא בקרבן פסח הרי זה מיושב.

אולם ראיה זו איננה מעצם הגמרא אלא מפירוש רש"י בלבד. בשטמ"ק בכתובות הביא בשם 'שיטה ישנה' פירוש אחר, ש'נתגיירה וראתה דם' אין מובנו שראתה בו ביום, אלא מדובר על הראיה הראשונה שאחרי הגירות, באיזה זמן שתהיה. לפי זה לשון רבי יוסי "מעת לעת" מובנת יותר, אך סברת ר' יהודה תמוהה, מאיזה טעם היקל בה? וצריך לומר שזה כעין "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", ולכן דינה כבתולת דמים, שבראיה ראשונה דיה שעתה. ומצאתי שכן פירש החס"ד על התוספתא בנידה פ"א ה"ג, ונלע"ד שכך פירש כבר הרמב"ם⁵⁷. ולשון התוספתא בנידה שם: "גירות שראתה ראייה ראשונה דיה שעתה..." מוכיחה כפירוש זה⁵⁸. לפי דרך זו אין מכאן ראיה לענייננו, מפני

56 אמנם עדיין יש לשאול, מה הועילה טבילת הגר לעניין חשש זב בעל שתי ראיות, שטובל במעיין, ואם כן היה ראוי להצריך לגר טבילה במעיין, שמא יאמר וכו'? ועל זה צריך לומר שלא חששו לזיבה, או שלא חששו שיאמר שבשנה שעברה וכו' מאחר שבכל זאת נזקק לטהרה במקווה עכ"פ.

57 הרמב"ם השמיט את דין הגירות שראתה, ותמה על כך החס"ד שם. ובהערות הר"ש ליברמן על החס"ד כתב שזה מיושב אם הרמב"ם פירש כרש"י ותוס' שמדובר במי שראתה בו ביום, מפני שזה כלול במש"כ בהל' מטמאי מו"מ פ"ד ה"ו שהרואה דם אחרי דם טוהר בתוך מעל"ע דיה שעתה (וכמ"ש תוס' בנידה לו ע"א ד"ה דליכא שהות, שזה כדעת ר' יהודה שכל שאי אפשר לטמאה מעת לעת אמרינן דיה שעתה). לענ"ד תמוה לומר שהרמב"ם סמך על זה (וראה שו"ת נוב"י מהדו"ת אה"ע סי' סט: "אין דרכו של הרמב"ם להשמיט דין מפורש בש"ס ולסמוך על דמיון מלתא למלתא, וכל מלתא דמבעיא בש"ס ופשיט ליה ממקום אחר בדמיון דרכו של הרמב"ם להביא כל אחד במקומו"). ואדרבה, אם הרמב"ם פירש כשטמ"ק שלא מדובר על ראייה בו ביום הרי זה נח יותר, שפסק כר' יוסי נגד ר' יהודה, ואם כן אין שום חידוש מיוחד בגירות, ואין הדבר צריך לאומרו כלל.

58 וכמ"ש הר"ש ליברמן בהערותיו על החס"ד.

שיש לפרש שהראייה היתה לאחר יותר משבעה ימים מן הגיור, כשכבר טהרה מטומאת "הפורש מן הערלה".

שיטת הרמב"ן והריטב"א

רבנו דוד בפסחים צב ע"א דן בשאלה מדוע העמידו חכמים דבריהם בערל הזאה ואזמל ולא באונן ומצורע ובית הפרס, וכותב: "והרב מורי נ"ר [הוא הרמב"ן] בתשובה... שהעמידו דבריהם במקום כרת בערל והזאה מפני שהגזירה הייתה מתחילתה עליה, שגזרו בהזאה וגזרו בערל, מה שאין כן באנינות ובית הפרס ומצורע, שלא נגזרה הגזירה בהם אלא תקנות הם שתקנו בכל אדם, והרי תקנותיהם מתקיימין בכל אדם, לא העמידו אותן במקום כרת". כמו כן כתב הריטב"א (ראש השנה לב ע"ב): "הזאה וערל אינם אסורים בעצמן, אלא שבמקום הזה אסרום מפני שיש בה גזירה של תורה, כדאמרינן בה שמא יטלנה בידו ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים, ובערל גזירה שמא יטמא לשנה הבאה". לעומת זאת "באנינות וטבול יום ובית הפרס, משום דהנהו דאיסורא דידהו בגופייהו בלחוד, ותקנות קבועות בכל מקום, ואפשר להם להתקיים בעלמא, לא העמידום כאן במקום כרת". נראה מדבריהם בעליל שלא גזרו גזירה כללית על הגר להיות טמא, אלא גזרו עליו בערב פסח דווקא, ומכיוון שהיא גזירה מיוחדת, שאם לא יגזרוה בפסח אין לה קיום במקום אחר, העמידו דבריהם אף במקום כרת⁵⁹.

אחרונים ההולכים בשיטה זו

כמה אחרונים הלכו במפורש בשיטה זו שהגר הפורש מן הערלה טמא רק לעניין קרבן פסח ותו לא. כך כתב ב'מגילת ספר' (לר' בנימין קאזיס, על הסמ"ג לאוין קטז, דף נו, ב): "דדווקא בגר המתגייר סמוך לפסח ובא לאכול ק"פ הוא שהחמירו עליו לומר דפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וצריך להמתין שבעה, אבל בגר המתגייר בשאר ימות השנה לא החמירו עליו אפילו להמתין שבעה שלא יתעסק בטהרות, אלא מיד שטובל מותר לו לעשות ולהתעסק בטהרות וליכנס אפילו למקדש בלא המתנת שבעה ימים ובלא הזאת שלישי ושביעי. ואפשר דהיינו טעמא, דווקא באכילת ק"פ, שהיא חיוב מצוות עשה המוטל עליו ויש בביטולה עונש כרת, ונפשו של אדם מחמדתה לקיים המצווה ולאכול בשר ק"פ, חשו חכמים דבהיותו טרוד ונבהל לקיים המצווה אתי למיטעי ולומר אשתקד מי לא טבלתי... מה שאין כן בביאה למקדש ולהתעסק בטהרות דליכא כולי האי לא חשו חז"ל דאתי למיטעי". המגילת ספר לא טורח להוכיח את חילוקו בין הפסח לכל השנה אלא רק מבאר את טעמו, ונראה שעצם הדין היה פשוט לו ממהלך הסוגיה בפסחים.

59 לפי זה גם בהזאה בשבת צריך לומר לדבריהם שגזרו עליה דווקא בערב פסח, או שגזרו על כל שבתות השנה משום שבת שבערב פסח, עיין בר"ן על הרי"ף ר"ה ח ע"א ובשערי היכל לפסחים מערכה קמח. בעניין האזמל, שהוא גזירה כללית, התקשה רבנו דוד שם בדברי הרמב"ן.

הערוה"ש העתיד (הל' ק"פ סי' קצ ס"ד) נקט גם הוא שדין "הפורש מן הערלה" נאמר בקרבן פסח בלבד, והביא לכך שתי ראיות שלענ"ד אינן מספיקות. הוא מוכיח זאת מכך שלא מציינו בדיני גירות במסכת יבמות הזאת שלישי ושביעי, וכן הרמב"ם בהלכות הגיור (הל' איסור"ב פ"ג) לא הזכיר זאת בתנאי הגירות. ראייה זו תמוהה, מה שייך להזכיר את ההזאה כחלק מתנאי הגירות? הרי אין זה דין בעצם הגיור, והגוי הופך לישראל גמור גם בלא ההזאה. עוד הוכיח מהירושלאמי בפסחים פ"ח ה"ח הנ"ל, האומר שבדיעבד אם שחטו וזרקו עליו אוכל את הפסח. אכן הפני משה פירש ש"הורצה" היינו שהגר גם אוכל, ומכאן משמע שאין זו טומאה כלל, אולם ניתן לפרש אחרת, שהגר יצא ידי חובתו אע"פ שאינו אוכל, מכיוון שמדאורייתא הוא ראוי לאכול והרי זה "גברא חזי"⁶⁰.

אף הרש"ש בכריתות ט ע"א סובר שבית הלל גזרו בפסח דווקא ולא בכל הקדשים (והתקשה בטעם הדבר). הוא מוכיח זאת מהגמ' בכריתות ח ע"ב, האומרת שגר שהביא קרבנו אוכל בקדשים לערב; אך דחה בעצמו, שאולי מדובר בגר שמל וטבל כמה ימים קודם. וראיתו העיקרית: "איך לא אישתמיט תנא למיתני דין זה דהפורש מן הערלה בקדשים דעלמא?"⁶¹. וכן דעת התפארת יעקב על המשנה בפסחים⁶², וכן משמע בתפארת ישראל⁶³.

ראיות לשיטת הר"ש וסיעתו

א. דברי בית הלל "הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר" הם בעלי משמעות כללית, ואינם נותנים מקום לחלק בין קרבן פסח לעניינים אחרים. אמנם על כרחנו משפט זה הוא מליצה שלא נאמרה בדקדוק, שהרי לא הערלה היא הגורמת אלא הגויות, כפי שמבארת הגמרא שעל ישראל אינו בכלל זה, ואף הגויות אינה מטמאת כשלעצמה אלא שלכל היותר הגוי מקבל טומאת מת (פרט לשיטת הפרדר"א הנ"ל), ומכל מקום הלשון תמוהה אם מדובר רק על קרבן פסח.

אולם על פי הפירוש שדברי ב"ה נאמרו על הגר שמל וטרם טבל לגירותו אין כל ראייה שגזרו טומאה כלשהי. ואפילו על פי השיטה שהדברים מוסבים על מי שהשלים את גירותו, ניתן לבאר את הלשון הגורפת "הפורש מן הערלה" על פי מה שהתבאר

60 עיין תוס' פסחים פ ע"ב ד"ה נזרק דמו, שכתבו שמי שקרבנו נפסל מדרבנן פטור מפסח שני, ואכמ"ל.

61 אך בפרה פ"א מ"ה כתב הרש"ש בפשטות שהפורש מן הערלה מטמא את התרומה.

62 ראה לעיל הערה 39.

63 כריתות פ"ב מ"א בועז אות א, שם למד מהגמ' ביבמות מז ע"ב: "טבל ועלה הרי הוא כישאל לכל דבריו" שאף מותר בביאת מקדש לפני הבאת קרבנו, ומבואר שלדעתו מיד בעלייתו מהטבילה הותר בביאת מקדש ככל ישראל (אך בגמ' עצמה אפשר להבין ש"כישאל לכל דבריו" נאמר לענייני המעמד האישי, ע"ש). יש לציין עוד לשו"ת שבט סופר או"ח סי' יד, שהבין אמנם ש"הפורש מן הערלה" הוא טומאה כללית, אך סייג אותה, שלא אסרו עליו לאכול חולין על טהרת הקדש, שאיסורם רק מדרבנן.

לעיל בטעם הדין: בית הלל באו למנוע מצב של גיור חפוז לרגל קרבן הפסח, ומצטרף לכך החשש המעשי מעשיית פסח בטומאה בעתיד. לפיכך יש בסגנונם מעין מחאה: וכי זה שרק היום פרש מן הערלה יכול מיד לעשות את הפסח כחלק מעם ישראל? האם לא ראוי שישהה פרק זמן כאילו פרש מן הקבר? ולכן נקטו לשון "ערלה" ולא "גויות", לשון שמבטאת מיאוס (עין נדרים פ"ג מי"א, פסחים צו ע"א וזבחים כב ע"ב).⁶⁴

ב. הירושלמי, שלומד את דינם של בית הלל מהפסוק "אתם ושביכם", מלמד שזהו דין כללי.⁶⁵ גם לפי מסקנת הירושלמי שלימוד זה "אינו מחוור", דהיינו שזו אסמכתא, קשה להבין כיצד הובאה אסמכתא בעלת מובן כללי לדין מיוחד בפסח. כמדומה שלא מצאנו אסמכתא כזו, שממנה נובע היקף אחר לגמרי לדין (ולפי מה שהוצע לעיל בדעת הירושלמי, שר' יוחנן סובר שדין "הפורש מן הערלה" בערל נכרי הוא מדאורייתא, מסתבר גם כן שאין זה דין בפסח דווקא).

לענ"ד גם ראיה זו אינה מוכרחת. שמא יש לפרש שלדעת הירושלמי הציווי לבאים ממלחמת מדין "תתחטאו" איננו להיטהר מיד, אלא רשאים היו להמתין לקראת הרגל הסמוך, אז חייב אדם לטהר את עצמו.⁶⁶ והנה, המלחמה במדין הייתה בין סוכות

64 לכאורה בדעת ב"ש וב"ה יש ניגוד לדרכם הידועה של שמאי והלל בקבלת הגרים (שבת לא ע"א), אולם שמעתי מהרב יוסף בן ארזה שיש מקום לומר שאדרבה: שמאי, ע"פ דרכו להתעכב בקבלת הגרים, לא חשש מתופעה רחבה של גיור מזורז בערב פסח, ואילו הלל, שקבל את הגרים ביתר קלות, הוצרך להציב סייגים בערב פסח.

65 וכן הוכיח בספר 'הלכה למשה' (לרב משה ניימן, ח"א דף מו,ב). לפי זה חידש שגר שמל וטבל אסור בביאת מקדש עד שיזה, ופירש שזוהי כוונת המשנה בכלים פ"א מ"ח: "החיל מקודש ממנו שאין גויים וטמא מת נכנסים לשם", שהרי גויים ממש דינם כזבים, וראוי לאוסרם בכל הר הבית. פירושו למשנה מנוגד לכל הראשונים (עין ר"ש רא"ש ורע"כ שם), וגם תמוה לענ"ד: לא מסתבר לכנות את הגרים "גויים", ועוד, שאם איסורם משום טומאת מת ראוי היה להקדים להם את הטמא מת. גם לא מובן למה ציינה המשנה את דין הגרים ולא את איסור הגויים בהר הבית לשיטתו. וממקורות היסטוריים ידוע שהגויים אכן היו מותרים בהר הבית עד הסורג (עין מלחמת היהודים ה,ה,ב). מסתבר שלעניין זה לא גזרו על הגויים להיות כזבים מפני שלא יכלו למנוע את כניסתם לגמרי, או אף לא רצו, כדי לאפשר לגויים גישה מסוימת למקדש, כמבואר במקראות (מלכים-א ח,מא-מב; ישעיה ב,ב), וכן מבואר בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' צח. ועיין במקדש דוד טהרות סי' מב,ו שביאר שגזרו על הנוגע בגוי לנהוג כנוגע בזב אבל לא גזרו שהגוי עצמו כזב, ולכן מותר בהר הבית.

66 כך עולה מפירוש רש"י ש'ואתם חנו מחוץ למחנה' היינו לעזרה, שהרי טמא מת מותר במחנה לזיה. ועיין בפירוש ר' יוסף בכור שור ובהעמק דבר, וכן ברמב"ן לפס' כג, שביארו באופנים אחרים מדוע היו צריכים להיטהר מיד מטומאת המת בטרם שובם למחנה ישראל. ועיין רמב"ן ביבמות עא ע"ב שהקשה מדוע הגמרא שם מוכיחה שערל מקבל הזאה רק מפסח גלגל ולא מהפסוק על מלחמת מדין (כפי שיש להקשות גם על סוגיית הירושלמי שבה אנו עוסקים, ולכאורה ראיה זו עדיפה, שעליה אין לדחות כדברי רב חסדא: "ברם כמאן דאמר בעשירי מלו לא קיבלו להזייה ערלים"), ותירץ (בתיורו הראשון והשלישי) שיתכן ש"תתחטאו" הוא לאחר זמן.

לפסח⁶⁷, ואם כן הציווי להיטהר הוא לקראת הפסח הקרוב, ועל כן נאמר "אתם ושביכם", שהמתגיירים יטהרו לפסח.

ראיות לשיטת הרמב"ם וסיעתו

א. הנושא שעליו דנו בית הלל הוא "גר שנתגייר בערב פסח", ואע"פ שנקטו בלשונם נימוק כללי – סוף סוף אין זה אלא טעם לדין, והדין המפורש הוא ערב פסח בלבד. אף לא מצאנו בשום מקום דין כללי שגר טמא טומאת שבעה, והדבר אומר דרשני. ובלשונו של הרש"ש בכריתות הנ"ל: "איך לא אישתמיט תנא למיתני דין זה דהפורש מן הערלה בקדשים דעלמא?".

ב. מסדר המשנה משמע שזהו דין מיוחד בפסח, שכן היא פותחת: "אונן טובל ואוכל את פסחו לערב, אבל לא בקדשים. השומע על מתו והמלקט לו עצמות טובל ואוכל בקדשים", ואחר כך: "גר שנתגייר בערב פסח, ב"ש אומרים: טובל ואוכל את פסחו לערב", ולא הוזכרה אכילת הקדשים. וההסבר לכך, לכאורה, שדין אונן שייך גם בקדשים, ולכן המשנה טורחת להשמיע שהשומע על מתו והמלקט לו עצמות אינו בגדר אונן, ומותר בקדשים, ואילו דין הגר, גם אליבא דבית הלל, לא שייך בקדשים כלל! ויש לדחות: באונן הוצרכו לומר שהתירו לו קרבן פסח ולא העמידו דבריהם במקום כרת, אבל בקדשים הוא אסור, ואחר כך נאמר שהשומע על מתו אינו בגדר אונן. אך בגר, שלדעת בית הלל אינו אוכל בפסח, קל וחומר שאינו אוכל בקדשים. ולא הוצרכה המשנה לומר שלבית שמאי הוא אוכל בקדשים, כי "בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה" (ברכות לו ע"ב; אם כי מצינו בביצה ב ע"ב ש"כח דהיתרא עדיף", הצורך להשמיע את חידושו של המיקל, נאמר אפילו בבית שמאי כנגד בית הלל).

ג. לשון הגמרא בפסחים צב ע"א: "שמא יטמא לשנה הבאה" מורה כדברי הרמב"ם, כי אם זהו דין כללי היה ראוי לומר: "שמא יטמא במת ויטבול ויעשה טהרות ויאמר כשהתגיירתי מי לא טבלתי ואכלתי", ולמה לדבר על שנה הבאה דווקא? אבל אינו מוכרח, ואולי הוזכר החשש לגבי הפסח כדי לבאר מדוע העמידו דבריהם עד כדי לבטלו מקרבן הפסח, בבחינת "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה"⁶⁸.

67 במדרש במדבר רבה (יט,לב) ותנחומא (חוקת סי' נד) נאמר שמלחמת סיחון הייתה באלול, ומלחמת עוג בתשרי אחרי הרגל. לוח זמנים זה מתבקש מפטירת אהרן בראש חודש אב (במדבר לג,ח). ישיבת ישראל בשטים ומלחמת מדין היו אחרי המלחמה בסיחון ועוג, לפי סדר הפרשיות ולפי סדר החניות, וגם נאמר על מלחמה זו: "אחר תאסף אל עמיק" (במדבר לא,ב), אם כן הייתה סמוך לפטירת משה.

68 בשפת אמת בפסחים שם עמד בשאלה זו, למה נאמר "שמא יטמא לשנה הבאה", ולמד מזה חידוש גדול, שבכל ימות השנה גם ב"ש מודים שהגר אסור בקדשים בלא הזאה, ורק בפסח הקלו, ובית הלל סברו שאפילו בפסח יש להחמיר מחשש שהגר יטבול ויש קולא מיוחדת בטומאת מת בפסח. ברם, פשוט לשון הגמרא: "דבית הלל סברי גזירה שמא יטמא... ובית שמאי סברי לא גזרינן" אינה

ד. בירושלמי בחגיגה פ"א ה"א מובאת מחלוקת אמוראים האם חיוב הראיה והחגיגה בכל ימי הרגל הוא חיוב בכל יום בפני עצמו או תשלומין ליום הראשון (מחלוקת שמופיעה גם בבבלי חגיגה ט ע"א). ואומר הירושלמי: "מה נפק מן ביניהון? גר שנתגייר בשאר הימים", שלדעה ששאר הימים הם תשלומין - הרי היה פטור בראשון, ולדעה שכל יום הוא חיוב בפני עצמו - חייב. מכאן שאין לגר טומאת שבעה, ולכן שייך שיתחייב בשאר הימים. ובפשטות "מה נפק מן ביניהון" הוא הלכה למעשה ולא רק מדאורייתא (ואם לא כן היה עדיף להביא את הדוגמה שבבבלי, חגיר ביום הראשון שהבריא בשני)⁶⁹.

הכרעת ההלכה

למעשה נלע"ד שהעיקר כדעת הרמב"ם וסיעתו שזהו דין מיוחד לפסח. לפיכך, רק לצורך קרבן פסח הגר טעון הזאה שלישי ושביעי⁷⁰, אך לשאר הדברים הוא טהור. שלושה טעמים להכרעה זו:

- א. בעיקרו של דבר, ההבדל בין השיטות נובע מההבדל בין הדין, שהוזכר באופן מצומצם לערב פסח, לבין טעמו, שהוסבר באופן מרחיב, "הפורש מן הערלה". ומסתבר יותר כדעת הרמב"ם, מפני שטעם הדין יכול להתפרש כמליצה בלבד. גם הירושלמי בחגיגה הוא ראייה בעלת משקל לענ"ד.
- ב. יש כאן ספק-ספיקא: ספק אחד האם בכלל גזרו טומאה על המתגייר, או שמא רק עיכבו את טבילת גירותו. ואם תמצא לומר שגזרו עליו טומאה, ספק אם זהו דין בפסח בלבד או לכל עניין.
- ג. מבחינת שיטות הראשונים בספק השני נראה שמניין הדעות שקול, ומכיוון שמדובר בגזירה דרבנן יש ללכת בספקה לקולא⁷¹.

כדבריו, ולדבריו היה ראוי שייאמר: "וב"ש סברי במקום כרת לא גזרינן". כמו כן הירושלמי הנ"ל, התולה בתחילה את מחלוקתם בדרשת הפסוקים, מוכיח שבית שמאי הקלו לגמרי.

השפת אמת מעלה אפשרות לחדש יותר מזה ("יתכן"), שבשאר ימות השנה גם ישראל ערל שמל צריך הזאה, גזירה משום ערל גוי (ולא משום שהערלה מטמאת - עיין יבמות ע"ב), ורק בפסח "לא גזרינן ערל ישראל משום ערל נכרי", ובזה מוסברת לשון המשנה "הפורש מן הערלה".

69 בתוספתא כפשוטה בפסחים פ"ז (עמ' 615) כתב שהירושלמי בחגיגה הולך כב"ש, ותמוה.

70 אמנם ברמב"ם משמע שאינו צריך הזאה, אבל קשה להקל בזה נגד הירושלמי וכל הראשונים הנ"ל הערה 9.

71 סניף נוסף להקל, על פי מה שהוסבר שברקע הגזירה עומד החשש מגיור חפוז כדי להשתתף בקרבן הפסח, ובנהלי הגיור הממושכים בימינו טעם זה אינו שייך.*

דין קרבן הגר

יש לבאר את דין קרבן הגר לפי מה שנובע ממחלוקת זו. במשנה בכריתות פ"ב מ"א נאמר: "ארבעה מחוסרי כפרה... הזב והזבה והיולדת והמצורע. רבי אליעזר בן יעקב אומר: גר מחוסר כפרה עד שיזרוק עליו הדם, נזיר ליינו ותגלחתו וטומאתו". ובגמרא (ח ע"ב): "ותנא קמא מאי טעמא לא תני גר? כי קתני מדעם דמישרי למיכל בקדשים, גר כי קא מייתי קרבן לאכשורי נפשיה למיעל בקהל. ונזיר מאי טעמא לא תני? סוף סוף נזיר נמי כי מייתי קרבן לאישתרוי למישתי יין, דחולין הוא". ובהמשך ישנה ברייתא סתמית: "תנו רבנן: גר מעוכב לאכול בקדשים עד שיביא קינו". דעת רש"י (ד"ה גר מעוכב) שהכל מודים בדין הברייתא שקרבן הגר מעכבו מלאכול בקדשים, ונחלקו רק האם ראוי לקוראו מחוסר כיפורים או לא, כלומר, לדעת תנא קמא אין לקוראו כך משום שעיקר עניינו של הקרבן הוא להכשירו בקהל. כך גם דעת תוס' (כריתות ב ע"ב ד"ה לאפוקי), וכן פסק הרמב"ם (הל' מחוס"כ פ"א ה"ב): "גר שמל וטבל ועדיין לא הביא קרבנו, אע"פ שהוא אסור לאכול בקדשים עד שיביא קרבנו אינו ממחוסרי כפרה, שקרבנו עכבו להיות גר גמור ולהיות ככל כשרי ישראל, ומפני זה אינו אוכל בקדשים שעדיין לא נעשה ככשרי ישראל, וכיון שיביא קרבנו ויעשה ישראל כשר אוכל בקדשים". לעומת זאת רבינו גרשום (נדפס ט ע"ב, בסוף העמוד) סובר שלתנא קמא דראב"י גר מותר לאכול בקדשים, והברייתא הסתמית היא של ראב"י, וכך סבר הרמב"ם בפיה"מ שם.

לפי הדעה שהגר מעוכב מלאכול בקדשים עד שיביא את קרבנו, צריך לומר לדעת בית שמאי "טובל ואוכל את פסחו לערב" שגם יביא קרבנו בו ביום. ולדעת בית הלל הרי זה תלוי במחלוקת הראשונים הנ"ל האם דין הפורש מן הערלה הוא טומאה כללית או דין מיוחד בקרבן פסח: לדעה שזוהי טומאה כללית לכאורה גם לא יביא קרבנו, ואילו לרמב"ם שזהו דין מיוחד בפסח אפשר שיביא קרבנו. אלא שהדבר תלוי בדיון אחר, האם טמא מת יכול לשלח קרבנותיו, ומסתבר שגם לדעת הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ב הי"ב) שטמא מת אינו משלח קרבנותיו הרי זה דווקא בטומאות דאורייתא שהנזיר מגלח עליהן, ולא בטומאות דרבנן (עיין הל' ק"פ פ"ו ה"ב ובשערי היכל לזבחים מערכה נג). אם כן, מסתבר שלכל הדעות הגר יוכל לשלח את קרבנו בו ביום.

סיכום

לדעת בית הלל "הפורש מן הערלה – כפורש מן הקבר". על פי הבבלי והירושלמי אין הדבר תלוי בערלה עצמה, אלא שהמתגייר צריך להמתין בעשיית הפסח. ערל ישראל אינו זקוק לתקופת המתנה, ואפילו אם נטמא למת בעודנו ערל הוא מקבל הזאה. לעומת זאת בפרקי דר' אליעזר משמע שהערלה עצמה מטמאת כמת, גם בערל ישראל.

בבבלי נאמר בפשטות שדין המתגייר הוא גזירה מדרבנן, שמא יבוא להקל בטומאת מת ולהסתפק בטבילה בו ביום. לעומת זאת בירושלמי נראה שיש מחלוקת בדבר, ויש דעה שטומאת הגר היא מדאורייתא. גדר הדבר לשיטה זו הוא שגוי מקבל טומאת מת, ולכן צריך להזות עליו כשהתגייר מחשש שנטמא בגויותו.

בדברי המשנה והבבלי יש מקום להבנות שונות מה ולמי בדיוק הורו בית הלל: האם הורו לגר שמל לעכב את טבילת גיורו (תוס' יו"ט; משמע בתוס'), או הורו לגר שמל וטבל שיימנע מלעשות את הפסח (רמב"ם ועוד). לפי הסברה הראשונה נראה שלא נגזרה כאן טומאה כלל, אך רוב המפרשים הלכו בדרך השניה, ורבים אף כתבו שהגר טעון הזאה, וכדברי הירושלמי. לגבי גיורת, מפורש בתוספתא ומתבאר מהירושלמי שדינה כדין הגר, ולא מצאנו בחז"ל דעה מפורשת החולקת בזה. הרמב"ם השמיט דין זה, ויתכן שהסיק זאת מדברי ראב"י בתוספתא, והדבר צריך עיון.

דעת הר"ש וסיעתו שהמתגייר דינו כטמא מת לכל עניין, כמשמעות לשונם הסתמית של בית הלל. ודעת הרמב"ם וסיעתו שזהו דין מיוחד בקרבן פסח ואינו נוהג בכל השנה. ברמב"ם משמע יתירה מזו, שאפילו בפסח אין זו טומאה כלל, אלא דין שאי אפשר לשחוט על המתגייר בערב פסח.

נראה שהעיקר להלכה ולמעשה כדעת הרמב"ם וסיעתו שזהו דין מיוחד לפסח, משלושה טעמים: זוהי מחלוקת בדין דרבנן. יש בו ספק ספיקא, האם בכלל גזרו טומאה ואם כן האם לכל דבר. ובשאלה זו האם הטומאה כללית או לפסח בלבד משקל הראיות נוטה לענ"ד יותר לדעת הרמב"ם⁷².

72 לעניין עשיית הפרה האדומה (ראה הערה 1), יש מקום להעדיף לרווחא דמילתא להיעזר בגיורת בדברים הכשרים בה, כגון איסוף האפר (הל' פרה אדומה פ"ד הי"ז), מפני שבה יש ספק נוסף שמא לא גזרו בגיורת כלל.

לכתחילה יהיה רצוי לאתר את המתגיירים עוד לפני השלמת הגיור ולהסביר להם את הדברים בפרוטרוט על מנת שיישמרו מטומאה, כדי לצאת מחשש "כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש עבד לה ולא אדעתיה". מכל מקום, מסתבר שמותר יהיה לסמוך גם על עדות לאחר תקופה שמאז גיורם לא נכנסו כלל לבתי חולים ובתי קברות ולא השתתפו בלוייה. בדבר שדרך אנשים לזכרו, כגון אלו, אין אומרים "מילתא דלא רמיא" וכו', עיין שבועות מב ע"א, שו"ת הרשב"א ח"ד סי' ריא, חידושי הרי"מ אה"ע סי' ב ד"ה אבל, ובשו"ת דברי מלכיאל ח"א סי' מג: "והעיקר נראה שתלוי לפי הענין וראות עיני הדיין". בפרט יש להקל כשיש חזקת היתר, עיין ערוגות הבושם על יו"ד סי' צד סק"ד.